Хмельницький національний університет
Гуманітарно-педагогічний факультет
Кафедра соціальної роботи і соціальної педагогіки

КВАЛІФІКАЦІЙНА РОБОТА

Перший (бакалаврський)
Освітній рівень

«РОЗВИТОК НАВИЧОК ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ СФЕРИ»
Назва теми

Галузь знань *23 Соціальна робота*
Шифр і назва галузі знань

Спеціальність *231 Соціальна робота*
Шифр і назва спеціальності

Освітня програма *Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг*
Назва освітньої програми

21080
Номер індивідуального навчального плану студентки

Виконала: здобувач IV курсу, групи СРКз-21-1 _____ Дарія МОРОЗ
Підпис Ім'я ПРІЗВИЩЕ

Керівник, кандидат педагогічних наук, доцент _____ Наталія ГОЛОВА
науковий ступінь, вчене звання Підпис Ім'я ПРІЗВИЩЕ

До захисту допускаю:
В.о.зав. кафедри соціальної роботи
І соціальної педагогіки
кандидат педагогічних наук, доцент _____ Олена ВАСИЛЕНКО
Підпис Ім'я ПРІЗВИЩЕ

10 червня 2025 р.

Хмельницький 2025

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

ГОЛОВІ ЕКЗАМЕНАЦІЙНОЇ КОМІСІЇ

правляється студент Мороз Дарія Олександрівна на захист дипломного проєкту (роботи)
(прізвище, ім'я, по батькові)

спеціальністю 231 - Соціальна робота

тему: Розвиток навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної сфери

ломний проєкт (робота), відгук і довідка про перевірку на плагіат додаються.

Декан факультету _____ Горлевська Н.В.
(підпис) (ім'я, прізвище)

ДОВІДКА УСПІШНОСТІ

роз Д. О. за період навчання на гуманітарно-педагогічному факультеті з 2021 по 2025 роки
ністю виконав навчальний план спеціальності з таким розподілом оцінок за:
іональною шкалою: відмінно 9,68 %, добре 70,97 %, задовільно 19,35 %.
алою ЄКТС: A 12,73 %, B 7,27 %, C 65,45 %, D 5,45 %, E 9,09 %.

Методист факультету _____ Сиволіко С.М.
(підпис) (ім'я, прізвище)

ВИСНОВОК КЕРІВНИКА ДИПЛОМНОГО ПРОЄКТУ (РОБОТИ)
ТА ОБГРУНТУВАННЯ ОЦІНКИ

Студентка Мороз Д.О. у кваліфікаційній роботі чітко розкрила актуальність даної дослідження та ступінь вітчизняної та зарубіжної науки, що досліджувала обрану проблему. Позитивними сторонами роботи є системність та послідовність викладення матеріалу, практична значущість, також доцільність пропонованої програми соц.-роб. відмінно

нка дипломного проєкту (роботи) _____

Керівник дипломного проєкту _____ Попова Н.І.
(підпис) (ім'я, прізвище)

"8" червня 2025 р.

ВИСНОВОК КАФЕДРИ ПРО ДИПЛОМНИЙ ПРОЄКТ (РОБОТУ)

ломний проєкт (роботу) розглянуто. Студент Мороз Д. О. допускається до захисту цього єкту (роботи) в екзаменаційній комісії.

Завідувач кафедри соціальної роботи і соціальної педагогіки
(назва)

Олена Василенко "10" червня 2025 р.
(підпис, ім'я, прізвище)

ХМЕЛЬНИЦЬКИЙ НАЦІОНАЛЬНИЙ УНІВЕРСИТЕТ

Факультет *гуманітарно-педагогічний*
Кафедра *соціальної роботи і соціальної педагогіки*
Освітній рівень *перший (бакалаврський)*
Галузь знань *23 Соціальна робота*
Спеціальність *231 Соціальна робота*
Освітня програма *Соціальна робота. Соціальна педагогіка та коучинг*

ЗАТВЕРДЖУЮ
В.о. завідувача кафедри
соціальної роботи і соціальної
педагогіки
_____ Олена ВАСИЛЕНКО
протокол № 5 від 19.12. 2024 р.

ЗАВДАННЯ НА КВАЛІФІКАЦІЙНУ РОБОТУ

Дарії Мороз

1. **Тема кваліфікаційної роботи:** «Розвиток навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної сфери».

Керівник кваліфікаційної роботи: Голова Н.І., кандидат педагогічних наук, доцент.

Затверджено наказом ректора університету 07 лютого 2025 р. № 23

2. Строк подання студентом роботи на кафедру 10 червня 2025 р.

3. Вихідні дані до роботи: матеріали звіту з переддипломної практики, комплекс методів та методик дослідження: авторська анкета «Визначення рівня розвитку навичок до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників»; психодіагностика «Спрямованість особистості» (Б.Басса); методика «Готовність до саморозвитку» (В.Павлов). В дослідженні взяло участь 30 студентів спеціальності 231 Соціальна робота, Хмельницького національного університету

4. Зміст кваліфікаційної роботи (перелік питань, які потрібно розробити): вступ, розділ 1 Теоретичний аналіз наукової літератури з проблем розвитку навичок превентивної діяльності фахівців соціальної роботи, роль превентивної освіти в системі підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи у ЗВО, соціально-педагогічні особливості розвитку навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної роботи, сутність і зміст розвитку навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної роботи, висновки до розділу; розділ 2 Емпіричне вивчення рівнів розвитку навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної роботи, дослідження рівнів розвитку навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної роботи, аналіз результатів дослідження рівнів розвитку навичок превентивної діяльності у фахівців соціальної роботи,

характеристика соціально-педагогічних умов розвитку навичок [illegible] програма діяльності майбутніх фахівців соціальної роботи, тренінгова програма розвитку навичок превенції у майбутніх фахівців соціальної роботи, практичні рекомендації науково-педагогічним працівникам з розвитку навичок превенції у майбутніх фахівців соціальної роботи, висновки до розділ, висновки, перелік джерел посилання, додатки.

5. Перелік графічного матеріалу (із зазначенням обов'язкових креслень) 3 рисунки, 5 таблиць.

6. Консультанти розділів кваліфікаційної роботи

Розділ	Прізвище, ініціали та посада консультанта	Підпис, дата	
		завдання видав	завдання прийняв

7. **Дата видачі завдання** 19 грудня 2024 р.

КАЛЕНДАРНИЙ ПЛАН

№ з/п	Назва етапів (розділів) кваліфікаційної роботи бакалавра	Строк виконання етапу роботи	Примітки
1	Вибір теми дослідження. Визначення об'єкта і предмета дослідження, постановка мети і завдань.	До 10 грудня 2024 р.	виконан
2	Визначення теоретико-методологічних засад дослідження. З'ясування актуальності проблеми.	До 10 січня 2025 р.	виконан
3	Оформлення вступу кваліфікаційної роботи.	До 01 лютого 2025 р.	виконан
4	І розділ кваліфікаційної роботи.	До 01 березня 2025р.	виконан
5	ІІ розділ кваліфікаційної роботи.	До 01 травня 2025 р.	виконан
6	Загальні висновки.	До 15 травня 2025 р.	виконан
7	Попередній захист кваліфікаційної роботи.	До 20 травня 2025 р.	виконан
8	Оформлення кваліфікаційної роботи. Підготовка до захисту,рецензування.	До 10 червня 2025 р.	виконан
9	Захист кваліфікаційної роботи (відповідно графіку)	До 20 червня 2025 р.	виконан

Здобувач _____ Дарія Мороз

Керівник роботи _____ Наталія ГОЛОВА

АНОТАЦІЯ

Тема кваліфікаційної роботи «Розвиток навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної сфери»

Здобувачка Дарія МОРОЗ

Керівник Наталія ГОЛОВА

Кваліфікаційна робота включає 76 сторінок, з них 57 сторінок основного тексту, 3 рисунків, 5 таблиць, перелік джерел посилання складає 43 найменування (серед них4іноземною мовою), 4 додатків.

Ключові слова: фахівець соціальної роботи, превентивна діяльність, концепції проблемного навчання, готовність, діяльність, превенція, мотивація, педагогічні умови, особистісно-орієнтовні технології превентивної діяльності.

Об'єкт дослідження є розвиток навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної роботи

Предмет дослідження є соціально-педагогічні умови розвитку навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної роботи.

За результатами дослідження розроблено авторську анкету «Визначення рівня розвитку навичок превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників», тренінгову програму для розвитку навичок превентивної діяльності фахівців соціальної роботи, метою якої є розвиток емоційної стійкості, впевненості у собі, сили волі та подолання негативних почуттів: тривожності, агресії, страхів, заниженої самооцінки, а також практичні рекомендації для фахівців соціальної роботи, психологів, педагогів, викладачів, студентів щодо розвитку превентивних навичок діяльності у молоді.

Одержані результати можуть бути використані у роботі фахівців соціальної роботи в соціальних службах, в центрах соціально-психологічної допомоги, в закладах вищої освіти, в громадських організацій, в реабілітаційних центрах.

Здобувачка _____ Дарія МОРОЗ

Дата подання кваліфікаційної роботи до захисту 10 червня 2025р.

ЗМІСТ

ВСТУП……..7
РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ З ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ НАВИЧОК ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ..…… …….11
1.1.Роль превентивної освіти в системі підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи у ЗВО……11
1.2.Соціально-педагогічні особливості розвитку навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної роботи……..……..17
1.3.Сутність і зміст розвитку навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної роботи……...24
Висновки до розділу……..30
РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ РІВНІВ РОЗВИТКУ НАВИЧОК ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ ……32
2.1.Дослідження рівнів розвитку навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної роботи…..……..……...32
2.2. Аналіз результатів дослідження рівнів розвитку навичок превентивної діяльності у фахівців соціальної роботи……..35
2.3.Характеристика соціально-педагогічних умов розвитку навичок превентивної діяльності майбутніх фахівців соціальної роботи……..40
2.4.Тренінгова програма розвитку навичок превенції у майбутніх фахівців соціальної роботи……...45
2.5.Практичні рекомендації науково-педагогічним працівникам з розвитку навичок превенції у майбутніх фахівців соціальної роботи…….,…….……...49
Висновки до розділу…….....53
ВИСНОВКИ……...55
ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ…….57

ДОДАТОК А. Авторська анкета «Визначення рівня розвитку навичок превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників»……...62
ДОДАТОК Б.Методика «Спрямованість особистості»…….…….……64
ДОДАТОК В. Методика «Готовність до саморозвитку»……..……..69
ДОДАТОК Г.Тренінгова програма……..71

ВСТУП

Актуальність теми дослідження. Актуальність дослідження розвитку навичок превентивної діяльності в Україні зумовлена низкою соціальних, економічних і освітгіх чинників. Сучасна соціально-політична ситуація в Україні, включаючи військову агресію, економічну нестабільність, високий рівень стресових чинників у суспільстві, а також трансформації в системі освіти, охорони здоров'я та правоохоронних органів, вимагає активного впровадження ефективних механізмів попередження негативних явищ. Превентивна діяльність, спрямована на запобігання правопорушенням, насильству, соціальній дезадаптації, захворюванням, залежностям та іншим ризикам, що набуває особливого значення у розвитку превенції у фахівців соціальної роботи.

Розвиток навичок превентивної діяльності у представників різних професій — освітян, психологів, соціальних працівників, медиків, працівників правоохоронних органів — є важливим елементом побудови стійкої системи безпеки та добробуту громадян. Особливого значення це питання набуває в умовах реформування системи освіти, що передбачає формування у молоді життєвих компетентностей, у тому числі навичок самозахисту, критичного мислення та соціальної відповідальності[12,с.8].

Сучасна ситуація в Україні характеризується високим рівнем соціальної напруги, зростанням кількості вразливих категорій населення, серед яких внутрішньо переміщені особи, постраждалі від військових дій, малозабезпечені сім'ї, діти-сироти, люди з інвалідністю тощо. У цих умовах особливої ваги набуває соціальна робота як професійна діяльність, спрямована на підтримку, захист прав та покращення добробуту цієї категорій населення.

Одним із ключових напрямів професійної діяльності соціального працівника є превентивна робота, тобто попередження соціальних ризиків, кризових ситуацій, девіантної поведінки, насильства, соціальної ізоляції тощо. Ефективність цієї роботи значною мірою залежить від рівня сформованості відповідних навичок превентивної діяльності, таких як виявлення ризиків,

проведення просвітницької та профілактичної роботи, міжвідомча взаємодія, кризове консультування та інші.

Попри важливість цього аспекту, на практиці превентивна складова часто залишається недостатньо розвиненою через брак спеціальної підготовки, методичних рекомендацій та інституційної підтримки. Тому дослідження шляхів розвитку навичок превентивної діяльності у фахівців соціальної роботи є науково обґрунтованим, соціально значущим та практично необхідним завданням, що відповідає актуальним потребам українського суспільства.

Проблему профілактичної (певентивної) діяльності в підготовці майбутніх фахівців соціальної роботи досліджували різні вітчизняні вчені: Ю.Бриндіков, розглядав профілактичну діяльність як важливу складову професійної підготовки соціальних працівників; Л.Романовська, досліджувала питання соціально-педагогічної профілактики девіантної поведінки у молоді; Н.Голова, розробляла моделі підготовки соціальних працівників до профілактичної роботи з різними категоріями населення; Ю.Овод вивчала превентивну діяльність у контексті формування здорового способу життя; О.Василенко, аналізувала технології соціальної профілактики у системі підготовки фахівців; багато праць А.Рідкодубської присвячено підготовці кадрів у галузі соціальної роботи, включаючи аспекти превентивної діяльності; К.Олійник, досліджувала роль профілактики у соціальній роботі, зокрема в межах роботи з громадами[2,с.66-67].

За кордоном проблему превентивної діяльності вивчали такі науковці: Walter Lorenz (Німеччина, Італія) — вивчав історичний та соціальний контекст розвитку профілактичної діяльності в соціальній роботі; Stan Houston (Ірландія) — займався питаннями професійної підготовки соціальних працівників з акцентом на раннє втручання та превенцію; Trish Hafford-Letchfield (Велика Британія) — писала про навчання соціальних працівників навичкам профілактики на різних етапах професійної освіти; Marilyn L. Flynn (США) — розробляла підходи до інтеграції профілактичної діяльності у

практику соціальної роботи; Richard P. Barth (США) — відомий дослідженнями у сфері профілактики соціальних проблем, особливо серед дітей та молоді[41,с.368].

Таким чином, дослідження проблеми розвитку навичок превентивної діяльності має високу наукову, соціальну та практичну значущість і відповідає сучасним викликам українського суспільства.

Недостатне вирішення проблеми розвитку навичок превентивної діяльності у майбутніх соціальних працівників, зумовили вибір теми кваліфікаційної роботи: «Розвиток навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної сфери».

Об'єкт дослідження: розвиток навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної роботи

Предмет дослідження: особливості розвитку навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної роботи.

Мета дослідження: полягає в теоретичному обґрунтуванні та в емпіричному вивченні особливостей розвитку навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної роботи.

Відповідно до мети дослідження визначені наступні **завдання:**

1.Охарактеризувати особливості розвитку навичок превентивної діяльності фахівців соціальної роботи у науковій літературі

2.Обгрунтувати роль превентивної діяльності в системі підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи в ЗВО

3.Здійснити емпіричне вивчення рівнів розвитку навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної роботи

4.Визначити соціально-педагогічні умови розвитку навичок превентивної діяльності в майбутніх фахівців соціальної роботи

5.Розробити тренінгову програму та практичні рекомендації з розвитку навичок превенції у майбутніх фахівців соціальної роботи.

У дослідженні з метою досягнення поставлених завдань та визначеної мети в ході експериментального етапу нами застосовувався комплекс **методів**

дослідження: теоретичні (теоретико-методологічний підхід, аналіз наукової літератури, синтез схожих питань та їх вирішення, моделювання, систематизація та узагальнення соціально-педагогічних досліджень на базі вітчизняних та зарубіжних наукових джерел); **емпіричні** (спостереження, анкетування, діагностування, лекційна бесіда, психодіагностичні методики). Кількісний та якісний аналіз отримання емпіричних даних здійснювався за допомогою сучасних методів багатомірної **статистики та математичної обробки.**

Практичне значення дослідження за результатами дослідження розроблено тренінгову програму з розвитку навичок превенції у майбутніх фахівців соціальної роботи, авторську анкету «Визначення рівня розвитку навичок превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників». Практичні рекомендації для фахівців соціальної роботи, психологів, здобувачів вищої освіти, науково-педагогічних працівників, щодо розвитку навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної роботи.

База експериментального дослідження: дослідна робота проводилась на базі Хмельницького національного університету з студентами спеціальності 231 Соціальна робота. В дослідженні взяли участь 30 осіб денної форми навчання першого (бакалаврського) рівня освіти.

Апробація результатів дослідження: основні положення і результати дослідження заслухано на університетській звітно-науковій студентській конференції (12-13 березня 2025р..); на XIV Всеукраїнській науково-практичній конференції «Формування особистості сучасного фахівця як суб'єкта самостворення в умовах освітнього процесу (16-17 квітня 2025р)»; на студентській конференції «Актуальні питання соціальної роботи» (01-02.05.2025р., м.Хмельницький); на IV Всеукраїнській науково-практичній конференції з міжнародною участю «Професійна підготовка фахівців соціальної сфери: надбання, проблеми, перспективи» (22-23 травня 2025 року, м.Хмельницький) та опубліковано у статтях: «Загальні засади визначення педагогічних умов розвитку майбутніх соціальних працівників до

превентивної діяльності»; «Роль превентивної педагогіки в системі підготовки майбутніх соціальних працівників».

Структура кваліфікаційної роботи: робота складається з вступу, двох розділів, висновків до розділів, загальних висновків, переліку джерел посилання (43 найменування, серед них 4-іноземною мовою), 4 додатків, загальний обсяг кваліфікаційної роботи включає 76 сторінок друкованого тексту; з них основного тексту – 57 сторінок. Робота містить 5 таблиць та 3 рисунки.

РОЗДІЛ 1 ТЕОРЕТИЧНИЙ АНАЛІЗ НАУКОВОЇ ЛІТЕРАТУРИ З ПРОБЛЕМ РОЗВИТКУ НВИЧОК ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

1.1 Роль превентивної освіти в системі підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи у закладах вищого освіту

Актуальність дослідження розвитку навичок превентивної діяльності в Україні зумовлена низкою соціальних, освітніх та безпекових викликів, які потребують системного підходу до попередження негативних явищ у суспільстві.

Охарактеризуємо основні аспекти соціальних викликів та потреби в превенції:

1.Суспільний аспект. Сучасна молодь в Україні стикається з ризиками, пов’язаними з поширенням злочинності, наркоманії, ВІЛ/СНІДу та інших соціально небезпечних явищ. Це обумовлює необхідність формування у майбутніх соціальних працівників готовності до превентивної діяльності, що дозволить їм ефективно реагувати на ці виклики та сприяти соціальному розвитку суспільства.

2. Освітній аспект підготовки фахівців соціальної роботи. У вищих навчальних закладах України приділяється увага формуванню у студентів навичок превентивної діяльності. Зокрема, дослідження акцентують на важливості використання педагогічних методів та інтерактивних технологій у процесі навчання, що сприяє розвитку комунікативних здібностей та професійної компетентності майбутніх фахівців.

3. Інституційна підтримка та дослідження. Наукові установи та освітні заклади України активно досліджують питання превентивної діяльності. Зокрема, розробляються концепції розвитку превентивної рухової активності дітей дошкільного віку, що сприяє попередженню негативних тенденцій у розвитку дітей через фізичну культуру.

4. Підготовка до профілактики правопорушень. У загальноосвітніх школах та педагогічних вишах України здійснюється підготовка майбутніх фахівців соціальної роботи до профілактики правопорушень серед учнівської молоді. Це включає формування у студентів знань, умінь та навичок, необхідних для ефективної превентивної роботи в освітньому середовищі.

Проблемою розвитку навичок майбутніх фахівців соціальної роботи до превентивної діяльності в Україні займалися такі науковці: Н.Голова**,** досліджувала формування готовності студентів до соціально-профілактичної роботи серед молоді; Ю.Овод, вивчала підготовку студентів соціальної роботи до профілактичної діяльності в освітньому процесі; О.Василенко, аналізувала професійно-педагогічну готовність майбутніх соціальних працівників до здійснення превентивної роботи; Н.Синюк, розглядала компетентнісний підхід у формуванні готовності до соціально-педагогічної профілактики; Ю.Бриндіков, вивчав підготовку до превентивної діяльності у сфері протидії насильству; Л.Романовська, досліджував психолого-педагогічні умови формування готовності студентів до профілактичної діяльності[26,с.29-30].

За кордоном проблемою, розвитку навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної роботи, займалися: S. Houston (Ірландія) — досліджував професійну компетентність соціальних працівників, включно із

аспектами превентивної готовності; W. Lorenz (Німеччина, Італія) — аналізував ціннісну готовність соціальних працівників до профілактичної та інтервенційної роботи; M. L. Flynn (США) — писала про формування готовності до застосування превентивних практик в соціальній роботі[8,с.5].

Превентивна діяльність, на думку Н.Голови — це система заходів, спрямованих на запобігання виникненню або розвитку негативних соціальних явищ, проблем чи ризиків[20,с.24-32].

Превентивна діяльність у соціальній роботі, на думку Н.Синюк — це активні дії на випередження, щоб проблема не виникла або не загострилася[15,с.5].

Основні цілі превентивної діяльності:

- виявлення ризиків і чинників небезпеки;
- формування позитивних установок, навичок і цінностей;
- попередження девіацій (відхилень) у поведінці людей (наприклад, правопорушень, алкоголізму, насильства);
- створення сприятливого середовища для розвитку особистості та спільнот;
- формування здорового способу життя (наприклад, профілактика алкоголізму, наркоманії, інфекційних захворювань);
- попередження правопорушень (правова освіта, виховання громадянської відповідальності);
- розвиток емоційного інтелекту (профілактика булінгу, насильства, агресивної поведінки);
- формування безпечної поведінки (дорожня безпека, поведінка в Інтернеті, захист від шахрайства).

Форми превентивної діяльності:

- профілактичні бесіди та консультації;
- соціально-психологічні тренінги;
- освітні кампанії (наприклад, про здоровий спосіб життя);
- робота в громадах: гуртки, клуби, центри підтримки сім'ї;

- програми раннього втручання (наприклад, для дітей "групи ризику").

В соціальній роботі превентивна діяльність спрямована на: попередження домашнього насильства та жостокості; профілактику соціального сирітства; запобігання бездомності; протидію наркоманії, алкоголізму; формування здорового способу життя серед молоді.

"Превентивна освіта" — це система навчання, спрямована на запобігання небажаним явищам або поведінковим ризикам ще до того, як вони виникнуть. Іншими словами, це освіта завчасного попередження**.**

Методи превентивної освіти: інтерактивні тренінги та семінари; рольові ігри та моделювання ситуацій; інформаційні кампанії та просвітницькі акції; індивідуальні та групові консультації.

На думку, Ю.Овод, «превенція» — це дії або заходи, спрямовані на попередження проблем, небезпек або небажаних подій до того, як вони виникнуть[38,с.50-51].

Основні типи превенції:

-первинна превенція — попередження самої появи проблеми (наприклад, вакцинація проти хвороб, профілактика булінгу в школах);

-вторинна превенція — раннє виявлення проблеми та запобігання її розвитку (наприклад, скринінг на захворювання);

-третинна превенція — мінімізація наслідків уже існуючої проблеми (наприклад, реабілітація після інфаркту).

Превенція широко застосовується у таких галузях науки, як:

-охорона здоров’я (щеплення, програми здорового харчування);

-правоохоронна система (патрулювання для попередження злочинів);

-освіта (уроки безпеки, тренінги з протидії насильству);

-соціальна сфера (робота з групами ризику: дітьми-сиротами, людьми з залежностями) [32,с.300-305].

Функції превентивної діяльності — це основні завдання або напрями, через які здійснюється попередження негативних явищ. Ось головні функції:

-прогностична функція:передбачення можливих ризиків, небезпечних ситуацій або проблем, щоб вчасно зреагувати;

-попереджувальна (профілактична) функція: активна діяльність, спрямована на зниження ймовірності виникнення проблеми (наприклад, проведення інформаційних кампаній);

-освітньо-виховна функція: навчання правильній поведінці, формування цінностей, установок і знань, що запобігають негативним проявам;

-захисна функція: створення умов, що безпосередньо оберігають людину від ризиків (наприклад, організація безпечного середовища в школі чи на роботі);

-соціально-адаптаційна функція: допомога людям краще адаптуватися до змін або складних життєвих обставин, що знижує ризик девіантної або ризикованої поведінки;

-реабілітаційна функція: підтримка осіб, які вже мали проблеми, у їхньому поверненні до нормального життя та запобігання рецидивам[23,с.56-59].

Вітчизняна науковиця, Приходько К.М., виокремила рівні готовності студентів до превентивної діяльності (таблиця-1.1.)

Таблиця -1.1.Рівні готовності студентів до превентивної діяльності

№	Рівні	Ознаки
1.	**Низький рівень**	-знання поверхові, фрагментарні; -превентивні дії виконуються за інструкцією, без розуміння їх суті; -стійкої мотивації до превентивної діяльності немає.
2.	**Середній рівень**	-є базові знання та певні навички; -студент розуміє значення превенції, але діє часто стереотипно або шаблонно; -Мотивація ситуативна: залежить від обставин чи завдань.

3.	**Достатній рівень**	-глибокі знання з питань превентивної діяльності; -володіння ефективними методами роботи; -є стійка внутрішня мотивація до здійснення превентивної діяльності; -самостійне прийняття рішень у профілактичній роботі.
4.	**Високий рівень**	-Системне бачення превентивної діяльності як частини професійної відповідальності; -ворче застосування знань і методів; -активна життєва позиція щодо формування безпечного середовища; -здатність розробляти власні профілактичні програми.

В.М. Приходько у своїх працях детально досліджувала підготовку студентів до превентивної діяльності й виокремила певні рівні її сформованості[21,с.3-5].

Рівні підготовки студентів до превентивної діяльності за В.М. Приходько.

Репродуктивний рівень:

- студенти володіють елементарними знаннями щодо превентивної діяльності;
- виконують завдання за зразком або за інструкцією викладача;
- ініціативність відсутня, дії переважно пасивні.

Конструктивний рівень:

- студенти мають достатні знання і вміння у сфері превенції;
- здатні самостійно застосовувати знання у стандартних ситуаціях;

- проявляють інтерес до превентивної роботи, але ще потребують підтримки викладача.

  Творчий рівень:
- студенти вільно орієнтуються в теорії і практиці превентивної діяльності;
- здатні самостійно моделювати превентивні заходи, розробляти власні профілактичні програми;
- високий рівень мотивації і відповідальності за результати роботи.

1.2 Соціально-педагогічні проблеми розвитку навичок превентивної діяльності у фахівців соціальної роботи

Державна національна програма "Освіта" ("Україна XXI століття") — це важливий стратегічний документ, затверджений у 1993 році Постановою Кабінету Міністрів України. Його мета — визначити основні напрями розвитку національної системи освіти в умовах незалежної України та створити умови для формування особистості громадянина нового часу.

Основна ідея національної програми «Освіта»: побудова національної системи освіти відповідно до потреб демократичної держави та громадянського суспільства[18,с.112-119].

Цінності програми, полягають у пріоритеті людської особистості, права людини, гуманізації освіти, її національної спрямованості, безперервності, превентивності та доступності

Основні завдання програми: забезпечення розвитку особистості; формування національної свідомості й громадянської відповідальності; впровадження новітніх освітніх технологій; «превенивна освіта»; інтеграція в світовий освітній простір; формування системи безперервної освіти ("освіта протягом усього життя").

Програма стосується усіх ланок освіти: дошкільна освіта; загальна середня освіта; професійно-технічна освіта; вища освіта; післядипломна освіта.

«Державна національна програма «Освіта»». Також підкреслює важливість: підтримки обдарованої молоді; превентивна освіта та виховання молоді; захисту української мови як державної; виховання патріотизму; підготовки педагогічних кадрів нового типу.

Програма стала першим масштабним документом, який системно окреслив завдання реформування освіти в незалежній Україні. Вона задала орієнтири для подальших освітніх реформ і проектів.

Проблемою готовності майбутніх фахівців соціальної роботи до професійної діяльності займалося чимало українських і зарубіжних науковців: Л.Романовська, розглядала професійну готовність соціальних працівників у контексті педагогічної діяльності та гуманізації освіти; О.Василенко, вивчала професійну підготовку соціальних працівників, приділяла велику увагу формуванню особистісних якостей фахівця; Н.Синюк, акцентувала увагу на розвитку професійних компетентностей майбутніх соціальних працівників; А.Рідкодубська, досліджувала технології підготовки соціальних працівників, методику формування їхньої професійної готовності; Н.Голова, працювала над питаннями підготовки студентів до професійної соціальної діяльності через практичне навчання[15,с.2-6].

Також проблематику готовності до професійної діяльності у ширшому педагогічному контексті розглядали такі вчені, як Ю.Бриндіков, К.Олійник, Ю.Попик, Ю.Возна. Їх основні наукові доробки та акценти в дослідженнях, спрямовані на: формування професійної мотивації; розвиток професійно важливих якостей (емпатії, комунікабельності, стресостійкості); опанування професійних знань і практичних навичок; роль практичного навчання й стажувань[24,с.2-3].

Проблемою розвитку особистісного потенціалу у нашій державі займалися такі науковці: К.Олійник, формування професійної компетентності у

майбутніх соціальних працівників; Л.Романовська, розвиток особистості соціального працівника як умова професійного успіху; А.Рідкодубська, індивідуальний розвиток особистості в системі професійної підготовки[40,с.22].

Розвиток особистісного потенціалу майбутніх фахівців соціальної роботи в закладі вищої освіти (ЗВО) — це цілеспрямований процес формування у студентів таких особистісних якостей, знань, умінь і мотивації, які потрібні для успішної професійної діяльності в соціальній сфері.

Особистісний потенціал — це сукупність індивідуальних можливостей людини: її цінностей, установок, мотивації, емоційної стійкості, творчості, здатності до саморозвитку[9,с.53-57].

Для фахівця соціальної роботи дуже важливо мати розвинуті риси, такі як: емпатія, превенція, комунікативність, відповідальність, толерантність, стресостійкість, здатність до рефлексії (уміння аналізувати свої вчинки й переживання).

У майбутніх фахівців соціальної роботи, особистісний потенціал та зокрема превентивну діяльність у ЗВО, можна розвинути за допомогою таких чинників:

1.Навчальні дисципліни: соціологія, психологія, конфліктологія, етика соціальної роботи.

2.Практична підготовка: практика в соціальних установах, громадських оргаенізаціях, волонтерство.

3.Тренінги: розвиток комунікаційних навичок, емоційного інтелекту, асертивної поведінки, превентивної діяльності.

4.Проєктна діяльність: участь у соціальних проектах і програмах.

5.Індивідуальна робота: коучинг, саморефлексія, особистісно орієнтоване навчання.

6.Психолого-педагогічна підтримка: робота з наставниками, психологічний супровід студентів[7,с.6-9].

Мета превентивної діяльності:

-попередження негативних явищ і поведінки (правопорушень, насильства, залежностей, девіацій тощо) через активну профілактику та створення безпечного соціального середовища;

-ф**о**рмування у людей (особливо у дітей і молоді) відповідального ставлення до власної поведінки та здорового способу життя;

Основні завдання превентивної діяльності:

-виявлення і мінімізація факторів ризику (наприклад, бідність, насильство в родині, соціальна ізоляція);

-формування правової культури, відповідальності й свідомої поведінки;

-підвищення рівня обізнаності про шкідливі наслідки правопорушень, залежностей, агресії;

-соціальна підтримка груп ризику (діти-сироти, сім'ї у складних життєвих обставинах, підлітки-правопорушники);

-створення умов для позитивної самореалізації особистості (спорт, творчість, волонтерство);

-раннє виявлення й корекція девіантної поведінки;

-підготовка фахівців (психологів, соціальних працівників, педагогів) до ефективної профілактичної роботи[5,с.24-28].

Аналізуєчи соціальну, педагогічну, психологічну літературу, можна виокремити структура готовності до превентивної діяльності, «майбутніх фахівців соціальної роботи»:

-мотиваційна готовність: усвідомлення важливості превенції та прагнення впливати на вирішення проблем. Мотиваційна готовність майбутніх фахівців соціальної роботи полягає **у** внутрішньому прагненні **та** усвідомленій потребі здійснювати превентивну діяльність. Вона є основою для активної професійної позиції студента та його готовності працювати на випередження соціальних проблем[3,с.56-60].

Ключові аспекти мотиваційної готовності:

-усвідомлення значущості превентивної роботи для суспільства та конкретних груп людей;

-особистий інтерес і бажання допомагати людям, підтримувати їх у кризових ситуаціях або запобігати їм;

-п**о**зитивна професійна мотивація**:** бажання розвиватися в сфері соціальної роботи та бачити в ній своє призначення;

-внутрішня установка на активність і відповідальність: прагнення не чекати проблем, а працювати на їх попередження;

-соціальні цінності: гуманізм, толерантність, справедливість, відповідальність перед суспільством.

Розвиток мотиваційної готовності часто починається вже під час навчання через: професійно зорієнтовані підготовчі курси; участь у волонтерських і соціальних проектах; зустрічі з практикуючими фахівцями; рефлексію власних цілей і цінностей.

-когнітивна готовність**:** знання про методи профілактики, чинники ризику та захисні фактори;

Когнітивна готовність — це сформованість знань, умінь і навичок, а також здатність до критичного мислення, аналізу та прийняття обґрунтованих рішень у професійній діяльності. Для соціального працівника це означає розуміння соціальних процесів, законодавства, методів роботи з різними групами населення[43,с.931-955].

Когнітивна складова, передбачає: знання соціології, психології, педагогіки, права; уміння здійснювати соціальну діагностику; навички аналізу ситуацій і ухвалення рішень.

Роль розвитку навичок превентивної діяльності фахівців соціальної роботи передбачає: підвищення ефективності допомоги клієнтам; зменшення соціальної напруги в суспільстві; формування стійких позитивних змін у середовищі проживання клієнтів; посилення превентивного напряму у соціальній роботі замість реактивного (вирішення наслідків).

-превентивна готовність: уміння застосовувати превентивні технології на практиці.

«Превентивна готовність — це здатність передбачати можливі проблеми й кризові ситуації у соціальних процесах та завчасно вживати заходів для їх запобігання. Вона включає аналітичні здібності, прогнозування, планування та профілактичну роботу з клієнтами» [15,с.2-6].

Превентивна складова передбачає: уміння виявляти ризикові ситуації на ранніх стадіях; розробка профілактичних програм; робота з громадами та групами ризику для попередження соціальних проблем.

Шляхи формування когнітивної та превентивної готовності:

-під час навчання: використання кейс-методів, моделювання реальних ситуацій; практика в соціальних установах; освоєння програм прогнозування соціальних процесів.

-під час самостійної діяльності: постійне професійне самовдосконалення; вивчення нових методик соціальної роботи; розвиток критичного мислення та аналітичних здібностей.

«Умови розвитку готовності майбутніх фахівців соціальної роботи полягають у»:

-практичній підготовці: проведення тренінгів, моделювання ситуацій, стажування в соціальних установах, громадських та благодійних організпціях;

-інтерактивні методи навчання**:** кейси, рольові ігри, обговорення реальних ситуацій;

-проектна діяльність: розробка і реалізація превентивних програм;

-психолого-педагогічний супровід**:** формування рефлексії, професійної ідентичності[25,с.14-17].

Умови готовності майбутніх фахівців соціальної роботи, мають певні етапи:

-інформаційний етап: ознайомлення з основами превентивної роботи;

-операційний етап: засвоєння навичок планування та реалізації профілактичних заходів;

-рефлексивно-корекційний етап: самооцінка, корекція власної діяльності на основі аналізу.

Основні напрями розвитку професійно-педагогічної підготовки фахівців соціальної роботи [33,с.77-84].:

1.Компетентнісний підхід у підготовці: формування професійних, педагогічних, комунікативних і цифрових компетентностей; орієнтація на результат — не лише знання, а й готовність застосовувати їх на практиці.

2.Інтеграція теорії та практики: поєднання фундаментальної педагогічної теорії з активною практичною діяльністю (педагогічна практика, стажування, проєктна діяльність); моделювання реальних професійних ситуацій.

3.Активізація самостійної пізнавальної діяльності: стимулювання студентів до самоосвіти, участі в науково-дослідній роботі; використання технологій проблемного навчання, проєктних методик, кейс-методу.

4.Впровадження інноваційних освітніх технологій: використання цифрових ресурсів, інтерактивних платформ, дистанційного навчання; формування ІКТ-компетентності як обов'язкової складової професійної підготовки.

5.Формування педагогічної рефлексії: навчання студентів аналізувати власну діяльність, оцінювати свої професійні досягнення та шляхи вдосконалення; розвиток критичного мислення.

6.Гуманізація професійної підготовки: орієнтація на цінності людини, повагу до індивідуальності учня, розвиток емпатії; педагогіка партнерства в навчальному процесі.

7.Міждисциплінарність у підготовці: врахування взаємозв'язку педагогіки з психологією, соціологією, культурологією, менеджментом; підготовка до роботи у міждисциплінарних командах.

8. Розвиток лідерських якостей та педагогічного менеджменту: формування навичок організації діяльності, управління освітнім процесом, роботи в команді.

9.Міжнародна інтеграція освіти: участь у програмах академічної мобільності, знайомство з міжнародним досвідом педагогічної діяльності.

Сучасний розвиток професійно-педагогічної підготовки студентів орієнтований на універсальність, гнучкість, інноваційність і людяність, що відповідає викликам XXI століття.

1.3 Сутність і зміст розвитку навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної роботи

Вітчизняний науковець Ю.Бриндіков, зазначив: Формування нинішньої системи соціального захисту і обслуговування населення зумовлює потребу у відповідних кадрах соціальних працівників нової формації». «Певне значення мають наукові праці, що висвітлюють історичні аспекти становлення і розвитку соціально-педагогічної діяльності, зокрема виділяємо дослідження Ю.Овод, О.Василенко, А.Рідкодубської, Н.Голови, А.Шеремет» [27,с.13-14].

«Розвиток навичок до превентивної діяльності, фахівців соціальної роботи» — це складне інтегративне утворення, яке включає низку психологічних компонентів, що забезпечують ефективність запобіжної (профілактичної) роботи у сфері соціальної роботи[39,с.67-68].

Охарактеризуємо основні психологічні компоненти розвитку навичок превентивної діяльності:

1.Мотиваційний компонент: відображає наявність у фахівця внутрішньої потреби здійснювати превентивну діяльність; включає професійні цінності (профілактика, допомога, підтримка), установки на допомогу та розвиток клієнта; орієнтація на довготривалий результат превентивної роботи, а не тільки на вирішення вже наявних проблем.

2.Когнітивний компонент, включає знання: про соціальні ризики, фактори, що призводять до девіацій чи соціальних проблем; методики ранньої діагностики проблем у клієнтів; основи психології розвитку, кризової психології, вікових особливостей; знання технологій превентивної роботи;

передбачає аналітичні здібності для оцінки ризиків і планування профілактичних заходів.

3. Операційно-практичний компонент, передбачає сукупність умінь і навичок, необхідних для проведення профілактичної роботи: уміння встановлювати контакт із різними категоріями клієнтів (діти, підлітки, сім'ї в кризі, особи похилого віку); навички консультування, тренінгової роботи, інформування; організаційно-методичні навички — розробка і реалізація превентивних програм; комунікативна компетентність.

4.Емоційно-вольовий компонент, включає: емоційну стійкість до стресових ситуацій; витривалість у тривалій роботі з групами ризику; здатність до емпатії без емоційного "вигорання"; розвиток самоконтролю, оптимізму, терпимості; воля до подолання труднощів у реалізації профілактичних заходів.

5.Рефлексивний компонент: здатність до самоаналізу своєї діяльності та результатів превентивної роботи; критичне мислення щодо власних дій; прагнення до постійного професійного вдосконалення, навчання новим методикам профілактики.

На думку, О.Василенко "Готовність до діяльності" — це психологічний і фізичний стан людини, який характеризується мобілізацією її ресурсів (знань, умінь, навичок, емоцій, волі, мотивації) для успішного виконання конкретного завдання чи досягнення певної мети. Вона визначає, ключові компоненти готовності до діяльності. Мотиваційна (усвідомлення цінності й особистої значущості діяльності); когнітивна (наявність необхідних знань і розуміння вимог до діяльності); емоційно-вольова (контроль емоцій, зосередженість, наполегливість); операційна (володіння відповідними уміннями та навичками); фізіологічна (належний рівень фізичного стану організму) [27,с.13-14].

На думку, А.Рідкодубської, *«г*отовність до діяльності — це стан оптимальної налаштованості особистості на ефективне виконання конкретних завдань» [11,с.34-38].

Праксеологічний підхід у формуванні готовності до професійної діяльності — це орієнтація на діяльність як центральну категорію розвитку особистості. Його суть полягає у тому, що готовність формується через усвідомлення закономірностей діяльності, оволодіння її структурою, прийомами та методами, а також постійне вдосконалення практичної діяльності[34,с.234-239].

Основні ідеї праксеологічного підходу: діяльність є центральною умовою формування готовності; структура професійної діяльності аналізується, моделюється і стає основою для навчання; удосконалення діяльності відбувається через свідоме планування, контроль, аналіз і корекцію дій; формування готовності передбачає не тільки знання і вміння, а й розвиток якостей, потрібних для ефективної діяльності: цілеспрямованість, самостійність, рефлексія.

Компоненти готовності за праксеологічним підходом:

1.Знання структури діяльності (етапи, способи, прийоми виконання).

2.Володіння алгоритмами дій (чіткі дії на різних етапах роботи).

3.Навички самоконтролю і самокорекції (аналіз помилок, оптимізація роботи).

4.Формування відповідної мотивації (усвідомлення значущості професійної діяльності).

5.Організація діяльності (уміння планувати, розподіляти ресурси, визначати пріоритети) [41,с.367-385].

У підготовці майбутніх «фахівців соціальної роботи» праксеологічний підхід вимагає не просто вивчати педагогічні теорії, а навчати його діяти: планувати соціальний супровід, мотивувати клієнтів, застосовувати методи навчання, аналізувати результати своєї роботи й удосконалювати її.

Аксеологічний підхід у формуванні готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців соціальної сфери акцентує увагу на ціннісному вимірі професії. Його суть полягає в тому, що підготовка фахівця має базуватися на формуванні системи особистісних цінностей, які відповідають

професійній діяльності в соціальній сфері: гуманізму, справедливості, толерантності, відповідальності, служіння людині.

Основні ідеї аксеологічного підходу:

-**ці**нності є основою професійної готовності — майбутній фахівець має не лише володіти знаннями та навичками, а й усвідомлювати ціннісну природу своєї діяльності;

-формування професійної мотивації через особистісну ціннісну орієнтацію (служіння суспільству, допомога людям, захист прав людини);

-розвиток емоційно-ціннісної сфери особистості (емпатії, чуйності, моральної відповідальності);

-професійна діяльність розглядається як втілення особистісних цінностей у практику[42,с.20-74].

У контексті підготовки фахівців соціальної роботи, аксеологічний підхід, означає: формувати світогляд, орієнтований на гідність людини. Виховувати стійкі ціннісні установки щодо захисту прав, свобод і добробуту людей. Навчати не лише технологіям соціальної роботи, а й етичним стандартам професії. Забезпечити здатність майбутнього фахівця до морального вибору в складних професійних ситуаціях.

Відповідно жо аксеологічного підходу, у м айбутніх фахівців соціальної роботи, мають бути сформовані, такі професійні цінності, як: гуманізм; соціальна справедливість; професійна етика; альтруїзм; взаємоповага; професійна гідність.

Отже, аксеологічний підхід у підготовці майбутніх фахівців соціальної сфери — це орієнтація на формування особистості, для якої цінності людської гідності, добра та соціальної справедливості є внутрішнім мотивом професійної діяльності[1,с.89-99].

Особистісно-орієнтований підхід розглядає підготовку майбутнього фахівця соціальної сфери як процес розвитку його унікальної особистості, здібностей, інтересів, цінностей і суб'єктної позиції. У центрі підготовки — особистість студента**,** а не лише його знання чи професійні функції.

Основні засади особистісно-орієнтованого підходу:

-визнання унікальності кожної особистості — кожен студент має власний потенціал, стиль діяльності, мотивацію;

-розвиток професійної самосвідомості — студент має усвідомлювати себе як суб'єкта соціальної роботи;

-формування професійно важливих якостей — емпатії, відповідальності, стійкості, рефлексії, здатності до саморозвитку;

-індивідуалізація навчального процесу — урахування особистісних особливостей студента в навчанні й професійній підготовці;

-акцент на внутрішню мотивацію до професійної діяльності**,** а не лише на зовнішнє оцінювання[29,с.201-205].

У контексті підготовки майбутніх фахівців соціальної роботи це означає: створення умов для саморозкриття і самореалізації студента в навчальній і практичній діяльності; розвиток у студента здатності до самостійного прийняття рішень у складних соціальних ситуаціях; навчання через рефлексію власного досвіду: аналіз ситуацій, обговорення практики, підтримка емоційної самосвідомості; побудову партнерських відносин між викладачем і студентом (на основі поваги, підтримки й довіри).

Основні цілі особистісно-орієнтованого підходу: сформувати особистісну готовність до здійснення соціальної роботи (готовність, що базується на особистих цінностях і переконаннях); забезпечити психологічну зрілість майбутнього фахівця; стимулювати професійне саморозвиток **і** прагнення до безперервної освіти**.**

Формування готовності до професійного саморозвитку — це складний і поетапний процес, який включає розвиток особистісних якостей, мотивації та навичок для свідомого і цілеспрямованого професійного вдосконалення. Основні етапи цього процесу такі:

1. Мотиваційно-ціннісний етап: усвідомлення значення професійного саморозвитку; формування внутрішньої мотивації до постійного навчання і

самовдосконалення; оцінка власних цінностей, пріоритетів та інтересів у професійній діяльності.

2. Цільовий етап: визначення конкретних цілей професійного зростання; постановка коротко- і довгострокових завдань; усвідомлення власних сильних і слабких сторін.

3. Когнітивний етап: набуття необхідних знань про способи, форми і стратегії саморозвитку; ознайомлення з актуальними професійними стандартами та вимогами; розвиток рефлексивних здібностей (аналіз досвіду, самоспостереження, самооцінка).

4. Операційно-діяльнісний етап: формування практичних навичок самонавчання та самоуправління; реалізація індивідуального плану професійного розвитку; використання ресурсів для саморозвитку (курси, тренінги, наставництво, література тощо).

5. Рефлексивно-корекційний етап: оцінка досягнутих результатів; корекція цілей і методів саморозвитку; формування здатності до постійного самовдосконалення як життєвої стратегії[17,с.78-89].

Розглянемо основні форми та методи превентивної діяльності. Методи та форми превентивної діяльності (попереджувальної діяльності) застосовуються з метою запобігання негативним явищам у різних сферах: освіті, соціальній роботі, правоохоронній діяльності, охороні здоров’я тощо.

Методи — це способи впливу на особу або групу з метою попередження небажаної поведінки.

Вітчизняні науковців, виокремлюють такі **методи превентивної діяльності:**

1.Інформаційно-просвітницькі методи: лекції, бесіди, семінари; поширення соціальної реклами; інформаційні кампанії (через медіа, інтернет).

2.Психолого-педагогічні методи: психологічне консультування; тренінги розвитку особистості, емоційного інтелекту; метод рольових ігор та моделювання ситуацій.

3.Соціально-профілактичні методи: соціальний супровід; соціальна допомога "групі ризику"; виявлення та нейтралізація факторів ризику.

4.Правові методи: юридичне інформування; попереджувальні бесіди; адміністративний або профілактичний облік.

5.Організаційно-діяльнісні методи: залучення до громадських ініціатив; проведення акцій, флешмобів, волонтерських проєктів; альтернативна зайнятість (спорт, мистецтво, гуртки) [30,с.45-50].

Виокремлюють такі форми превентивної діяльності:

1.Індивідуальна форма: особисті консультації; наставництво; корекційно-виховна робота.

2.Групова форма: тренінги, дискусійні клуби, психологічні групи підтримки, освітні воркшопи.

3.Масова форма: форми громадського впливу: акції, конкурси, форуми; інформаційні кампанії в ЗМІ; соціально-культурні заходи.

4.Інституційна форма: робота спеціалізованих установ (центри соціальної допомоги, реабілітаційні центри); шкільні служби порозуміння або превентивної підтримки; партнерство з правоохоронними органами[13,с.12-17].

Висновки до розділу

У першому розділі «Теретичний аналіз наукової літератури з проблем розвитку навичк превентивної діяльності фахівців соціальної роботи», ми визначили актуальні дослідження розвитку навчичок превентивної діяльності в психолого-педагогічній літературі та основні аспекти соціальних викликів та потреб в превенції.

Охарактеризували проблему розвитку превентивної діяльності в зарубіжній та вітчизняній літературі. «Проблемою розвитку навичок майбутніх фахівців соціальної роботи до превентивної діяльності в Україні займалися такі науковці: Н.Голова**,** досліджувала формування готовності

студентів до соціально-профілактичної роботи серед молоді; Ю.Овод, вивчала підготовку студентів соціальної роботи до профілактичної діяльності в освітньому процесі; О.Василенко, аналізувала професійно-педагогічну готовність майбутніх соціальних працівників до здійснення превентивної роботи; Н.Синюк, розглядала компетентнісний підхід у формуванні готовності до соціально-педагогічної профілактики; Ю.Бриндіков, вивчав підготовку до превентивної діяльності у сфері протидії насильству; Л.Романовська, досліджував психолого-педагогічні умови формування готовності студентів до профілактичної діяльності[14,с.113-120].

Визначили поняття: «превентивна діяльність», «превентивна освіта», «превенція» та здійснили їхній порівняльний аналіз.

«Превентивна діяльність- це система заходів, спрямована на запобігання виникненню або розвитку негативних соціальних явищ, проблем чи ризиків».

«Превентивна освіта – це система навчання, спрямована на запобігання небажаним явищам або поведінковим ризикам ще до того, як вони виникнуть»

На думку, Ю. Овод «Превенія- це дії або заходи, спрямовані на попередження проблем, небезпек або небажаних подій до того, як вони виникнуть» [2,с.65-72].

Охарактеризували основні типи превенції (первинна, вторинна та третина) та функції (прогностична, попереджувальна, освітньо-виховна, захисна, соціально-адаптаційна, реабілітаційна).

Визначили, рівні готовності студентів до превентивної діяльності: низький, середній, достатній, високий. А також види рівнів розвитку превентивної діяльності і структуру розвитку навичок до превентивної діяльності: мотиваційна, когнітивна, професійна, операційно-практична, емоційно-вольова, рефлексивна.

Дослідили праксеологічний та аксеологічний підхід у форрмуванні готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців соціальної роботи. Його суть полягає у тому, що готовність формується через усвідомлення

закономірностей діяльності, оволодіння її структурою, прийомами та методами, а також постійне вдосконалення практичної діяльності.

РОЗДІЛ 2 ЕМПІРИЧНЕ ВИВЧЕННЯ РІВНІВ РОЗВИТКУ НАВИЧОК ПРЕВЕНТИВНОЇ ДІЯЛЬНОСТІ У МАЙБУТНІХ ФАХІВЦІВ СОЦІАЛЬНОЇ РОБОТИ

2.1 Дослідження рівнів розвитку навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної роботи

Експериментальне вивчення розвитку навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної роботи, проводилось на базі Хмельницького національного університету в дослідженні прийняло участь 30 респондентів денної та заочної форми навчання.

В дослідженні використовувався такий діагностичний інструментарій:

1.Авторська анкета «Визначення рівня розвитку навичок до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників» (Додаток А)

2. Психодіагностика «Спрямованість особистості»(Б.Басса) (Додаток Б)

3. Методика «Готовність до саморозвитку» (В.Павлов) (Додаток В)

Анкета є частиною дослідження й спрямована на виявлення рівня сформованості готовності до превентивної діяльності «майбутніх фахівців соціальної роботи». Отримані результати будуть використані виключно в узагальненому вигляді. Потрібно ознайомитися із твердженнями й обрати один із варіантів відповіді, який найбільше відповідає особистості. Анкета містить закриті та відкриті запитання.

Питання розкривають відношення студентів до превентивної діяльності, знання про неї, значення її у подальшій професійній діяльності. Коротко охарактеризуємо зміст питань: «Ви вважаєте превентивну діяльність у соціальній роботі…»; «Який рівень вашої обізнаності з методами

превентивної діяльності»; «Чи маєте ви практичний досвід участі в превентивних заходах?»; «Наскільки впевнено ви почувалися б, здійснюючи превентивну діяльність на посаді фахівця соціальної роботи?»; «Що, на вашу думку, є найбільш ефективними засобами превентивної діяльності?» (інформаційно-просвітницька робота, тренінги, семінари, робота з сім'ями та дітьми); «Чи вважаєте ви, що освітня програма достатньо готує до превентивної діяльності?»; «Які знання або навички, на вашу думку, вам ще потрібно здобути для ефективної превентивної роботи?».

Охарактеризуємо результати дослідження за методикою Б.Басса «Спрямованість особистості».

Методика Б.Басса "Спрямованість особистості" (або «Орієнтація особистості в оригіналі — "Personality Orientation Inventory") — це психодіагностичний інструмент, який дозволяє виявити домінантну спрямованість особистості: особистісну, професійну чи соціальну[6,с.23-31].

Основна мета методики: визначення провідних мотиваційних установок у поведінці людини, тобто, чим вона більше керується у житті — власними інтересами, навачнням чи професійною діяльністю чи опікується іншимми людьми.

Охарактеризуємо сутність трьох типів спрямованості:

1.Особистісна спрямованість – домінує турбота про себе, своє благополуччя, статус, визнання, задоволення власних потреб.

2.Професійна спрямованість – основна цінність для людини — робота, її ефективність, результативність, прагнення досягнень.

3.Соціальна спрямованість – людина орієнтована на допомогу іншим, колектив, спільні цінності, співпереживання.

Методика складається з 30 тверджень. Кожне твердження має 3 варіанти відповіді: А, Б, В, які відповідають відповідно одному з типів спрямованості. Завдання респондента — обрати один варіант, який найкраще відповідає його уявленням або поведінці.

Інтерпретація результатів: підраховується кількість відповідей кожного типу (А, Б, В). Найбільша кількість балів вказує на домінантний тип спрямованості. Можлива змішана спрямованість**,** якщо два показники однаково високі.

Методика «Спрямованість особистість» використовується у: профорієнтаційному та кадровому відборі, освітній сфері для студентів, підлітків, дорослих[12,с.7-8].

Останньою методикою, яку ми застосовували в своєму дослідженні була методика "Готовність до саморозвитку" В. В. Павлова — це психодіагностичний інструмент, розроблений для оцінки рівня готовності особистості до саморозвитку**,** тобто активної, усвідомленої діяльності, спрямованої на власне вдосконалення. Визначити ступінь готовності індивіда до самостійної особистісної, інтелектуальної та професійної самореалізації, її прагнення до самопізнання, самовдосконалення та відповідного дійового ставлення до життя[36,с.56-57].

Методика являє собою опитувальник, який включає 30 тверджень**.** Респонденти мають оцінити свою згоду з кожним твердженням за 4-бальною шкалою**:**

- 1 – зовсім не згоден,
- 2 – скоріше не згоден,
- 3 – скоріше згоден,
- 4 – повністю згоден.

Методика вимірює 5 ключових компонентів готовності до саморозвитку**:**

1.Самопізнання — здатність до рефлексії, аналізу власних якостей і мотивів.

2.Цілепокладання — вміння ставити перед собою цілі саморозвитку.

3.Планування — здатність планувати свою діяльність у напрямку самовдосконалення.

4.Самоорганізація — дисципліна, вольові зусилля для реалізації планів.

5.Самооцінка і корекція — оцінка досягнутого результату, коригування дій.

Інтерпретація результатів. Підсумовуються бали за кожною шкалою оцінювання. Визначається рівень по кожному компоненту:

-низький рівень — 5–9 балів;

-середній рівень — 10–13 балів;

-високий рівень — 14–16 балів

Після цього визначається загальний рівень готовності до саморозвитку як сума за всіма шкалами. Методика «Готовність до саморозвитку» (В.Павлов), застосовується у навчальних закладах (школа, ВНЗ); у кар'єрному коучингу та HR-сфері; у психологічному консультуванні; для самодіагностики[19,с.8-11].

2.2 Аналіз результатів дослідження рівнів розвитку навичок превентивної діяльності у фахівців соціальної роботи

Проаналізуємо результати анкетування на «Визначення рівня розвитку навичок до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників».

На питання, що стосуються розвитку навичок превентивної діяльності студенти спеціальності 231 Соціальна робота відповіли, так (результати представлені у відсотковому відношенні): «Чи можете Ви чітко визначити мотиви і мету своєї майбутньої професійної діяльності?»: так-47%; ні-18%; важко відповісти – 35%; «Чи можете Ви визначити мету застосування превентивної діяльності в роботі з різною категорією населення?»: так-51%; ні-22%; важко відповісти – 27%; «Чи вмієте Ви планувати свою майбутню професійну діяльність із використанням принципів превентивної діяльності?»: так-49%; ні-21%; важко відповісти – 30%; «Чи вмієте Ви визначати найбільш ефективні технології превентивної освіти?»: так-34%; ні-28%; важко відповісти – 38%; «Чи вмієте Ви застосовувати принципи превентивної діяльності»: так-36%; ні-31%; важко відповісти – 33%»; «Чи вмієте Ви організувати пошукову діяльність під час вивчення структурних елементів

превентивної діяльності?»: так-42%; ні-29%; важко відповісти – 29%; «Чи вмієте Ви впроваджувати в свою майбутню діяльність елементи превентивної роботи?»: так-52%; ні-25%; важко відповісти – 23%; «Чи вмієте Ви порівнювати моделі превентивної діяльності?»: так-48%; ні – 19%; важко відповісти – 33%; «Чи вмієте Ви проектувати свою діяльність із використанням превентивної роботи?»:так-53%; ні – 23%; важко відповісти – 24%. Для кращого сприйняття результати анкетування подані у таблиці 2.2.

Таблиця – 2.2. «Визначення рівня розвитку навичок до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників»

№	Питання	Так	Ні	Важко відповісти
1.	«Чи можете Ви чітко визначити мотиви і мету своєї професійної діяльності?»	47	18	35
2.	«Чи можете Ви визначити мету використання превентивної діяльності під час спілкування з різними категоріями населення?»	51	22	27
3.	«Чи вмієте Ви планувати свою майбутню професійну діяльність із використанням принципів превентивної педагогіки?»	49	21	30
4.	«Чи вмієте Ви визначати найбільш ефективні технології превентивної діяльності?»	34	28	38
5.	«Чи вмієте Ви застосовувати принципи превентивної діяльності?»	36	31	33
6.	«Чи вмієте Ви організовувати пошукову діяльність під час вивчення структурних елементів превентивної діяльності?»	42	29	29

Продовження таблиці 2.2.

7.	«Чи вмієте Ви впроваджувати в свою майбутню діяльність елементи превентивної роботи?»	52	25	23
8.	«Чи вмієте Ви порівнювати моделі превентивної діяльності?»	48	19	33
9.	«Чи вмієте Ви проектувати свою діяльність із використанням превентивної роботи?»	53	23	24

Провівши анкетування, можна зазначити, що результати, вказують на середній рівень сформованості розвитку навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної роботи але є ще над чим працювати і вдосконалюватися здобувачам освіти.

Проведемо інтерпретацію результатів дослідження за методикою Б.Басса «Спрямованість особистості» (всі дані представлені в процентному відношенні). Провівши її серед студентів денної та заочної форми навчання, ми отримали такі результати дослідження: особистісна спрямованість (високий рівень 61, середній рівень 21, низький рівень18); професійна спрямованість (високий рівень 47, середній рівень 29, низький рівень 24); соціальна спрямованість (високий рівень 51, середній рівень 20, низький рівень 29) (таблиця -2.3.).

Таблиця- 2.3.Результати дослідження за методикою «Спрямованість особистості»

№	Спрямованість особистості	Високий рівень	Середній рівень	Низький рівень
1.	Особистісна	61	21	18
2.	Професійна	47	29	24
3.	Соціальна	51	20	29

В цілому результати дослідження студентів спеціальності 231 Соціальна робота є не критичними, проте як для фахівців соціальної сфери, рівень спрямованості професійний та соціальний є низьким (рисунок-2.1.).

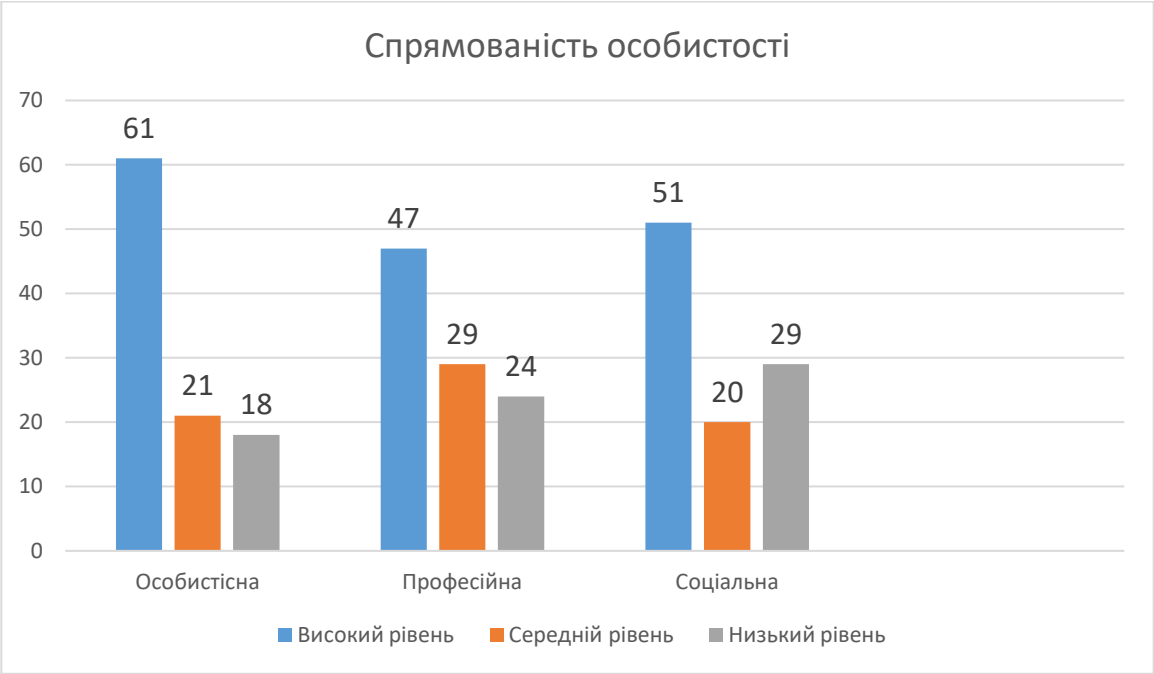

Рисунок-2.1. Результати дослідження за методикою Б.Басса «Спрямованість особистості»

Застосувавши методику «Готовність до саморозвитку» (В.Павлова) ми отримали такі результати дослідження, за 5 компонентами готовності майбутніх фахівців соціальної роботи до саморозвитку: самореалізація, цілепокладання, планування, самоорганізація, самооцінка. Проаналізуємо результати в процентному відношенні. Самореалізація (високий рівень 44%; середній рівень 33%; низький рівень 23%); цілепокладання (високий рівень 41%; середній рівень 27%; низький рівень 32%);планування (високий рівень 44%; середній рівень 33%; низький рівень 23%); самоорганізація (високий рівень 33%; середній рівень 23%; низький рівень 44%); самооцінка (високий рівень 35%; середній рівень 28%; низький рівень 37%) (таблиця- 2.4).

Таблиця – 2.4. Результати дослідження за методикою В.Павлова «Готовність до саморозвитку»

№		Рівні

	Компоненти готовності до саморозвитку	Високий	Середній	Низький
1.	Самореалізація	44	33	23
2.	Цілепокладання	41	27	32
3.	Планування	39	22	39
4.	Самоорганізація	33	23	44
5.	Самооцінка	35	28	37

Отже, підведемо підсумки проведеної методики В.Павлова «Готовність до саморозвитку». Компоненти готовності, фахівців соціальної роботи, такі як самореалізація, цілепокладання, планування, самоорганізація, самооцінка, знаходяться на середньому рівні, та потребують розвитку навичок до особистісного зростання (рисунок-2.2.).

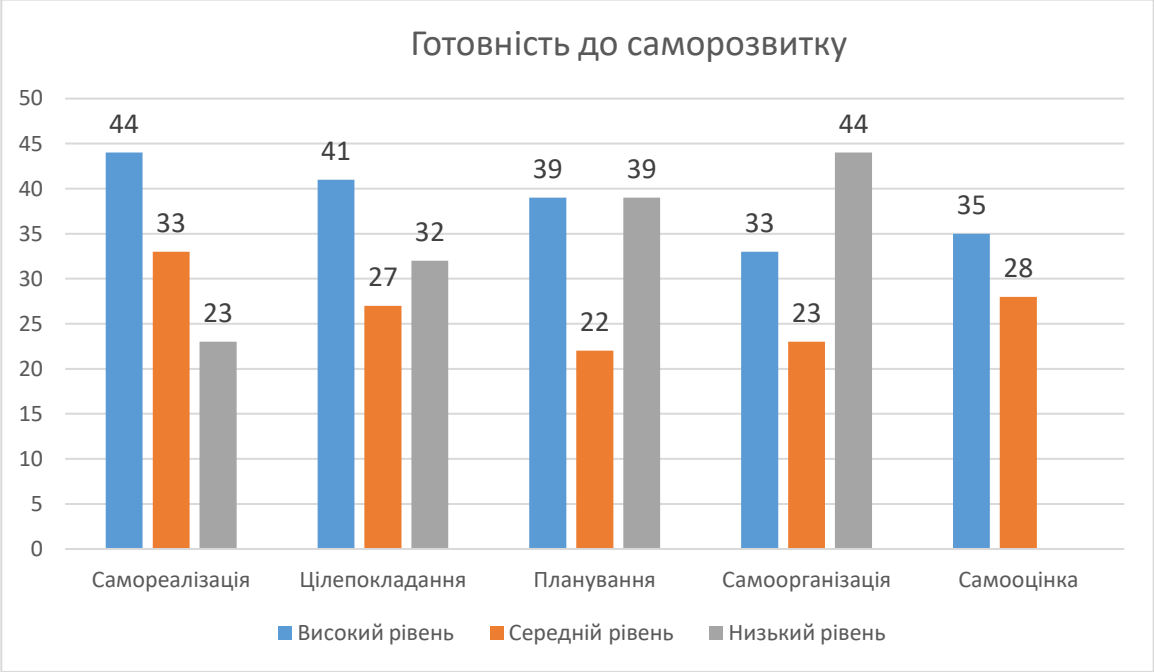

Рисунок - 2.2. Результати дослідження за методикою В.Павлова «Готовність до саморозвитку»

2.3.Характеристика соціально-педагогічних умов розвитку навичок превентивної діяльності майбутніх фахівців соціальної роботи

Аналізуючи соціально-педагогічну проблему «Педагогічних умови розвитку навичок превентивної діяльності майбутніх фахівців соціальної роботи», охарактеризуємо «педагогічну умови» як дефініцію.

Педагогічні умови — це сукупність спеціально організованих обставин, засобів, методів і форм навчання та виховання, які створюються з метою досягнення певної педагогічної мети (наприклад, розвитку професійних навичок, формування компетентностей тощо).

У вітчизняній педагогіці поняття "педагогічні умови" широко використовується і трактується як сукупність зовнішніх і внутрішніх чинників, організованих педагогом з метою ефективного досягнення освітньої мети. Багато українських науковців детально аналізували сутність цього поняття в контексті підготовки майбутніх фахівців, зокрема й соціальної роботи. О.Василенко, вважає, що педагогічні умови — це сприятливі обставини, які забезпечують ефективне функціонування педагогічного процесу й сприяють всебічному розвитку особистості. Ю.Бриндіков, наголошує, що педагогічні умови мають бути науково обґрунтованими, методично забезпеченими і соціально адаптованими, щоб забезпечити якісну підготовку майбутніх фахівців. Ю.Овод, у контексті підготовки соціальних педагогів підкреслює значення таких умов, як: практико-орієнтоване навчання; залучення до соціальних проєктів; формування особистісної позиції студента щодо професійної діяльності. Н.Голова, розглядає педагогічні умови як сукупність педагогічних чинників і засобів, які в оптимальному поєднанні забезпечують розвиток заданих якостей особистості[20,с.24-32].

Охарактеризуємо основні вимоги, до складання педагогічних умов: обґрунтованість (педагогічні умови мають базуватися на потребах освіти і специфіці професії); інтерактивність (використання сучасних методик,

залучення студентів до активної участі); відповідність рівню підготовки студентів; комплексність (умови повинні діяти системно, взаємопов’язано).

Простіше кажучи, це все те, що організовує педагог (викладач**)** для того, щоб студенти могли успішно навчатися і розвивати необхідні знання, вміння та якості. Основні ознаки педагогічних умов:

1.Цілеспрямованість – вони мають бути спрямовані на досягнення чітко визначеної мети.

2.Керованість – їх можна організувати, змінити, удосконалити.

3.Системність – вони працюють у комплексі, а не ізольовано.

Характеристика педагогічних умов розвитку навичок превентивної діяльності майбутніх фахівців соціальної роботи є важливою складовою підготовки компетентного фахівця, здатного здійснювати соціальну профілактику, працювати з ризикованими групами населення та запобігати соціальним проблемам.

Охарактеризуємо основні педагогічні умови, що сприяють розвитку навичок превентивної діяльності:

1.Інтеграція превентивної тематики в освітній процес. Вивчення дисциплін, які містять заняття з тем превентивної діяльності: профілактика правопорушень, попередження соціального сирітства, профілактика насильства, залежностей тощо. Використання міждисциплінарного підходу: поєднання соціальної педагогіки, психології, медицини, права.

2.Практично-орієнтоване навчання. Організація практичних занять, тренінгів, рольових ігор, кейс-методів, спрямованих на відпрацювання навичок виявлення, оцінки ризиків, планування і реалізації превентивних заходів. Проведення практичних занять в установах соціального захисту, школах, молодіжних центрах, де здійснюється профілактична робота

3. Формування професійно значущих особистісних якостей. Розвиток емпатії, відповідальності, етичності, комунікативної компетентності. Створення умов для рефлексії та самопізнання: ведення щоденників практики, участь у супервізіях, обговорення складних випадків.

4. Залучення студентів до соціально-превентивних заходів, проєктів. Участь у волонтерських ініціативах, профілактичних акціях, інформаційних кампаніях. Розробка і реалізація студентських проєктів, спрямованих на профілактику соціальних проблем у громаді.

5. Педагогічне середовище, орієнтоване на партнерство. Встановлення взаємодії між викладачем і студентом на засадах діалогу, співпраці, підтримки. Залучення практиків соціальної сфери до навчального процесу (гостьові лекції, майстер-класи) [8,с.2-6].

Педагогічне партнерство — це форма взаємодії між учасниками освітнього процесу (викладачами, студентами, батьками, роботодавцями та ін.), яка ґрунтується на взаємоповазі, рівноправності, довірі, співпраці та спільній відповідальності за результат навчання і виховання[35,с.202-208].

Основні риси педагогічного партнерства:

1.Суб'єкт–суб'єктна взаємодія.Усі учасники мають право на думку, ініціативу, участь у прийнятті рішень.

2.Довіра й повага.Визнання цінності кожного учасника, відкритість до діалогу.

3.Спільна мета.Досягнення якісного результату навчання, розвитку і виховання.

4.Активна співпраця. Спільне планування, реалізація освітніх завдань, проєктів, зворотний зв’язок[28,с.133-139].

У педагогіці вищої школи (зокрема, у підготовці фахівців соціальної роботи), педагогічне партнерство передбачає: **п**ерехід від авторитарної моделі викладання до співпраці викладача і студента; **с**творення демократичного освітнього середовища, де студент не лише виконавець, а й активний учасник процесу; включення зовнішніх партнерів (соціальні служби, громадські організації, волонтерські ініціативи) у навчальний процес.

На заняттях з превентивної діяльності викладач разом зі студентами аналізує реальні кейси, обговорює практичні ситуації, дає змогу студентам

висловлювати свої ідеї, залучає до спільних проєктів із соціальними установами — це і є реалізація педагогічного партнерства.

Ці педагогічні умови сприяють формуванню в майбутніх фахівців системного бачення превентивної діяльності, здатності діяти проактивно та ефективно реагувати на соціальні виклики.

Основні напрями розвитку навичок превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників охоплюють теоретичну, практичну, особистісну та професійну підготовку. Ці напрями спрямовані на формування здатності попереджати соціальні проблеми, виявляти ризики та ефективно реагувати на них у межах професійної діяльності.

Теоретико-методологічний напрям: оволодіння знаннями про сутність, принципи та цілі превентивної діяльності; вивчення нормативно-правової бази (законодавство у сфері соціального захисту, охорони дитинства, протидії насильству, профілактики залежностей тощо); ознайомлення з вітчизняними та зарубіжними моделями соціальної профілактики.

Практичний напрям:

-формування вмінь: проводити соціальну діагностику і виявляти групи ризику; планувати та реалізовувати профілактичні програми і заходи; оцінювати ефективність превентивних дій;

-застосування методів: тренінгів, консультацій, інформаційно-просвітницької роботи;

-практика в соціальних службах, в соціальних центрах.

Комунікативно-інтерактивний напрям:

-розвиток навичок міжособистісного спілкування з різними цільовими групами (діти, молодь, сім'ї, особи в кризових ситуаціях);

-засвоєння технік активного слухання, ненасильницького спілкування, мотиваційного консультування;

-проведення тренінгів, просвітницьких бесід, лекцій.

Особистісний напрям:

-формування емоційної стійкості, емпатії, відповідальності, професійної етики;

-розвиток рефлексивних здібностей: самооцінка власних дій, аналіз помилок, готовність до вдосконалення;

-сприяння формуванню активної соціальної позиції щодо превентивної роботи.

Проєктно-діяльнісний напрям:

-навчання методам розробки і реалізації соціальних проєктів профілактичного спрямування;

-участь у студентських ініціативах, волонтерських кампаніях, грантових конкурсах;

-моделювання соціально-профілактичних ситуацій у навчальному середовищі.

Інформаційно-комунікаційний напрям:

-використання цифрових технологій для превентивної діяльності: ведення соціальних сторінок, створення інформаційних матеріалів, проведення онлайн-кампаній;

-застосування ІКТ для моніторингу ризиків, збору даних, підготовки звітів.

Посилення відповідальності за власне життя і здоров'я: усвідомлення причинно-наслідкових зв'язків між діями і результатами; відповідальність перед собою та іншими[22,с.80-89].

Ці напрями доповнюють один одного і забезпечують всебічну підготовку майбутніх фахівців соціальної роботи до ефективної превентивної діяльності в умовах сучасного суспільства.

2.4 Тренінгова програма розвитку навичок превенції у майбутніх фахівців соціальної роботи

Тренінгова програма — це структурований план занять або навчальних заходів, спрямований на розвиток певних знань, навичок або компетенцій у конкретній сфері. Вона може бути розрахована на індивідуальну підготовку або на групове навчання (Додаток Г).

Мета тренінгової програми: **с**прияти формуванню та розвитку у студентів навичок превентивної діяльності, здатності ефективно виявляти, попереджати та мінімізувати соціальні ризики в професійній практиці.

Завдання тренінгової програми:

1.Теоретичне забезпечення: ознайомити з поняттям, сутністю, типами та напрямами превентивної діяльності; вВивчити законодавчі та нормативні засади соціальної профілактики.

2.Практичне формування навичок: відпрацювати вміння виявляти групи ризику та фактори соціального неблагополуччя; розвинути навички планування, реалізації та оцінювання превентивних заходів; освоїти методи консультування, тренінгової та просвітницької роботи.

3.Комунікативна компетентність: розвинути навички ефективної взаємодії з клієнтами, фахівцями, громадою; набути навички роботи у міждисциплінарній команді.

4.Особистісний розвиток: **с**прияти формуванню відповідальності, емпатії, стресостійкості; **з**алучити студентів до рефлексії та самоаналізу власного досвіду превентивної взаємодії[10,с.23-30].

Принципи тренінгової програми з розвитку превенції:

1.Принцип активності: участь здобувачів освіти у виконані тренінгових вправ, рольових іграх, обговореннях, дискусіях.

2.Принцип практичної спрямованості: орієнтація на застосування знань у практичних ситуаціях.

3.Принцип суб’єкт-об’єктної взаємодії: партнерські стосунки між тренером і учасниками.

4.Принцип конфіденційності та безпеки: створення довірливого середовища, безбар’єрної комунікації[4,с.56-61].

Наведемо приклад вправ та завдань з тренінгової програми розвитку навичок превенції (тобто попередження проблем або ризикованої поведінки, у здобувачів освіти, у сфері здоров’я, конфліктів чи залежностей). Мета вправ: розвинути в учасників навички усвідомлення ризиків, прийняття рішень, асертивної поведінки та формування здорового способу життя (таблиця 2.5.).

Таблиця – 2.5. Вправи на розвиток навичок превенції у здобувачів освіти

№	Вправи	Час	Опис	Мета
1.	"Ризик чи можливість?"	20хв.	учасникам пропонуються різні життєві ситуації (на приклад: "друг пропонує спробувати алкоголь", "залишитися ночувати без дозволу", "відмовитися від сигарети серед однолітків"). Вони мають розподілити їх на категорії: "ризик", "можливість", "залежить від обставин".	навчити розрізняти потенційно ризиковані та безпечні ситуації

2.	"Мої кордони"	30хв.	учасники працюють у парах, розігруючи ситуації, де хтось порушує особисті кордони (просить зробити щось проти волі, тисне тощо). Завдання — знайти спосіб ввічливо, але твердо відмовити.	формувати навички асертивної (впевненої, без агресії) поведінки.
3.	"Колесо здоров’я"	25хв.	кожен малює "колесо", розділене на сектори (сон, харчування, емоції, стосунки, фізична активність тощо), та оцінює кожну сферу від 1 до 10. Потім обговорюється, що можна покращити.	допомогти учасникам усвідомити фактори, що впливають на їхнє фізичне та психічне здоров’я.
4.	"Я – творець свого вибору"	30хв.	учасники розглядають проблемні ситуації (наприклад: "піти на вечірку, де можуть бути наркотики, чи залишитися вдома") й обговорюють можливі наслідки різних рішень.	розвивати вміння приймати відповідальні рішення,навички відповідальності.

Продовження таблиця 2.5.

5.	"Мій план безпеки"	20хв.	учасники заповнюють шаблон з пунктами: "які ситуації можуть бути небезпечними для мене", "як я можу себе захистити", "до кого звернутися по допомогу".	розробити особистий план дій у ризикованих ситуаціях.

Спрямованість тренінгової програми з розвитку превентивних навичок у здобувачів освіти, передбачає такі напрями:

Формування навичок усвідомленого вибору**:** вміння аналізувати наслідки своїх дій; розуміння цінностей і життєвих орієнтирів.

Профілактика ризикованої поведінки: попередження вживання психоактивних речовин, проявів агресії, булінгу, сексуального ризику тощо; ознайомлення з альтернативами здорового способу життя.

Розвиток емоційного інтелекту: управління емоціями, розпізнавання емоцій інших, емпатія; зниження агресивності, імпульсивності у конфліктних ситуаціях[31,с.112-128].

Навички спілкування та протидії тиску: асертивна поведінка, вміння сказати «ні», вихід із ситуацій маніпуляцій; комунікація в складних ситуаціях (буліінг, конфлікт).

Розвиток критичного мислення: аналіз інформації, зокрема з соцмереж, фільтрація маніпулятивного контенту; оцінка ризиків у повсякденних ситуаціях.

Отже, спрямованість тренінгової програми з розвитку навичок превенції полягає у формуванні та зміцненні у учасників здатності передбачати, розпізнавати та запобігати ризикованим ситуаціям, діям або поведінці через розвиток практичних навичок, самосвідомості та відповідальності.

2.5 Практичні рекомендації науково-педагогічним працівникам з розвитку навичок превенції у майбутніх фахівців соціальної роботи

У сучасних умовах соціально-економічних трансформацій, зростання рівня соціальної вразливості різних груп населення та загострення суспільних проблем особливого значення набуває превентивна функція соціальної роботи. Ефективна профілактика соціальних ризиків — зокрема насильства в сім'ї, бездоглядності, правопорушень, залежностей, соціальної ізоляції тощо — дозволяє не лише зменшити масштаби негативних явищ, а й оптимізувати витрати на соціальну підтримку та реабілітацію.

Підготовка майбутніх фахівців соціальної сфери повинна відповідати потребам сьогодення, зокрема включати формування здатності до передбачення, попередження та мінімізації соціальних проблем на ранніх етапах їхнього розвитку. Натомість аналіз освітніх програм і практичного досвіду студентів засвідчує недостатній рівень сформованості превентивних компетентностей, що знижує ефективність їхньої майбутньої професійної діяльності.

Зростаюча потреба у спеціалістах, які володіють навичками соціальної діагностики, інтервенції, просвітницької та міжвідомчої роботи, обумовлює необхідність цілеспрямованого удосконалення процесу формування превентивних навичок. Актуальність дослідження також підкріплюється завданнями модернізації вищої освіти, орієнтацією на компетентнісний підхід, розвиток критичного мислення та практичної спрямованості підготовки соціальних працівників.

Таким чином, дослідження шляхів розвитку превентивної компетентності є своєчасним і соціально значущим, а його результати можуть сприяти як покращенню професійної підготовки фахівців, так і підвищенню загального рівня соціального благополуччя в суспільстві.

Для розвитку навичок превенції у майбутніх фахівців соціальної роботи, потрібні певні складові, які дозволять у подальшому працювати з різними категоріями населення, включаючи і таку, яка потребує превентивних заходів:

1. Теоретичне обґрунтування превентивної діяльності: вивчення основ превентивної соціальної роботи: визначення сутності поняття, цілі, рівні профілактики (первинна, вторинна, третинна); ознайомлення з чинними нормативно-правовими актами щодо соціальної профілактики вразливих груп населення; аналіз міжнародного досвіду превентивної соціальної роботи (моделі та стратегії).

2. Формування особистісної готовності до превентивної діяльності, фахівця соціальної роботи: розвиток емпатії, стресостійкості, емоційного інтелекту; моделювання етичних дилем у сфері профілактики (робота з ризикованими групами, конфіденційність, інформована згода); тренінги з саморефлексії та усвідомлення власних цінностей.

3. Практичні навички превенції. Діагностика та раннє виявлення ризиків: навчання методам скринінгу, інтерв'ювання, ведення кейсу; розробка превентивних програм: основи проектного менеджменту, постановка цілей, індикатори ефективності; комунікація та інформування: розвиток навичок публічних виступів, створення просвітницьких матеріалів, робота з медіа; міжвідомча взаємодія: опрацювання механізмів координації дій з іншими структурами (освітніми, медичними, правоохоронними).

4. Використання інтерактивних методів навчання: казуси (case study), рольові ігри, симуляції, міні-проєкти; волонтерська діяльність у соціальних службах як практика превенції; використання цифрових інструментів для онлайн-профілактики (соцмережі, мобільні додатки, чати підтримки)

5. Оцінювання ефективності превентивної підготовки: введення модулів самооцінки та зворотного зв'язку; практичні завдання, які передбачають створення превентивного проєкту або кампанії; портфоліо професійної діяльності студента як індикатор сформованості превентивних навичок.

Сутність превентивної соціальної роботи полягає в здійсненні систематичних заходів, спрямованих на попередження (профілактику) соціальних проблем, труднощів або криз у житті окремих осіб, сімей чи соціальних груп до їх виникнення або загострення.

Сутності превентивної соціальної роботи, майбутнього фахівця поягає у:

1.Профілактична спрямованість: головна мета – не вирішення вже наявних проблем, а їх попередження. Це зменшує потребу у втручанні на етапі кризи.

2.Рання діагностика ризиків: виявлення чинників, які можуть спричинити соціальне неблагополуччя (наприклад, насильство в сім'ї, безпритульність, наркозалежність тощо).

3.Освітньо-виховна функція: надання знань, формування навичок, які сприяють соціальній адаптації та відповідальній поведінці.

4.Комплексність: поєднання психологічних, педагогічних, медичних, правових, соціальних заходів.

5.Цільові групи: превентивна соціальна робота орієнтована на вразливі категорії населення – діти та молодь, сім'ї у складних життєвих обставинах, особи з девіантною поведінкою, безробітні тощо[26,с.28-34].

Форми превентивної роботи майбутнього фахівця соціальної роботи**:** інформаційні кампанії; тренінги та семінари; консультації; індивідуальна профілактична робота; співпраця з освітніми та медичними закладами.

Превентивна компетентність фахівців соціальної сфери — це здатність і готовність соціального працівника (або іншого фахівця соціальної галузі) ефективно здійснювати профілактичну діяльність, спрямовану на попередження соціальних ризиків, девіацій та проблемних ситуацій у житті клієнтів.

Розвиток навичок превентивної компетентності майбутніх фахівців соціальної роботи, полягає у:

1.Теоретичні знання: розуміння природи та причин соціальних проблем; знання основ соціальної профілактики, методів раннього виявлення ризиків; правові та етичні засади превентивної роботи.

2.Практичні навички: діагностика груп ризику (аналіз середовища, поведінкових змін тощо); планування та реалізація профілактичних програм; проведення індивідуальної та групової просвітницької роботи.

3.Комунікативна компетентність**:** вміння ефективно взаємодіяти з клієнтами, колегами, партнерами; навички активного слухання, переконання, формування довіри.

4.Аналітичні вміння: оцінка соціального середовища, прогнозування ризиків; аналіз ефективності превентивних заходів.

5.Мотиваційна складова: високий рівень професійної етики та відповідальності; усвідомлення соціального значення превентивної роботи.

Навички превентивної діяльності, майбутнім соціальним працівникам потрібні у роботі з такою категорією клієнтів:

1.У роботі з дітьми: соціальний працівник виявляє ознаки домашнього насильства чи жорстокості і організовує профілактичну роботу з батьками та школою.

2.У роботі з молоддю: проведення тренінгів з профілактики залежностей або правової обізнаності.

3.У громаді: реалізація соціальних кампаній із запобігання торгівлі людьми чи стигматизації ВІЛ-інфікованих[16,с.78-89].

Отже, важливість розвитку навичок превенції у майбутніх фахівців соціальної роботи є ключовою умовою ефективної професійної діяльності, оскільки саме профілактика дозволяє запобігти багатьом соціальним проблемам ще до їхнього загострення.

Важливість розвитку превенції у майбутніх фахівців соціальної роботи полягає у:

1.Запобігання кризам та девіаціям: раннє втручання дозволяє уникнути глибоких соціальних порушень, таких як бездомність, насильство, залежності, суїцидальна поведінка.

2.Зменшення навантаження на систему соціального захисту: превентивна діяльність є менш витратною порівняно з реагуванням на вже сформовану кризу.

3.Підвищення ефективності соціальної роботи: соціальний працівник, який володіє превентивними навичками, працює не лише з наслідками, а й із першопричинами проблем.

4.Формування професійної готовності до дій в умовах ризику: майбутні фахівці повинні вміти розпізнавати потенційно небезпечні ситуації та швидко реагувати, використовуючи профілактичні методики.

5.Посилення довіри клієнтів і громади: фахівці, які діють проактивно, формують імідж професійної і соціально відповідальної служби.

6.Розвиток міждисциплінарного мислення: превенція вимагає співпраці з педагогами, психологами, медиками, юристами, що розвиває системний підхід у майбутніх фахівців [37,с.34-35].

Висновки до розділу

Експериментальне вивчення розвитку навичок превентивної діяльності у майбутніх фахівців соціальної роботи проводилось на базі Хмельницького національного університету. В дослідженні прийняло участь 30 респондентів спеціальності 231 Соціальна робота, денної та заочної форми навчання. В дослідженні використовувався такий діагностичний інструментарій: «Авторська анкета «Визначення рівня розвитку навичок до превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників»»; «Спрямованість особистості Б.Басса»; «Готовність до саморозвитку» (В.Павлов).

Проаналізувавши результати дослідження за проведеними методикам и, можна сказати, що розвиток навичок превентивної діяльності, у студентів спеціальності 231 Соціальна робота, знаходяться на середгьому рівні та потребують удосконалення. Для набуття навичок превентивної діяльності майбутнім фахівцям соціальної сфери, потрібно застосовувати методично ефективні педагогічні умови, тренінгову програму та науково-практичні рекомендації.

Проаналізовані педагогічні умови розвиту навичок превентивної діяльності майбутніх фахівців соціальної роботи в закладах вищої освіти.

Виокремили основні педагогічні умови, що сприяють розвитку навичок превентивної діяльності, а саме інтеграція превентивної тематики в освітній процес; практично-орієнтоване навчання; формування професійно значущих особистісних якостей; залучення студентів до соціально-превентивних заходів, проєктів; педагогічне середовище орієнтоване на педагогічне партнерство.

Обгрунтовані основні ознаки педагогічного партнерства: субєкт-субєктної взаємодії; довіра й повага; спільна мета; активна співпраця.

Основні напрями розвитку навичок превентивної діяльності майбутніх соціальних працівників, охоплюють теоретичну, практичну, особистісну та професійну підготовку. Ці напрями спрямовані на формування здатності попереджати соціальні проблеми, виявляти ризики та ефективно реагувати на них у межах професійної діяльності.

В кваліфікаційній роботі представлена тренінгова програма з розвитку навичок превенції у майбутніх фахівців соціальної роботи. Мета тренінгової прооограми полягає: сприяти формуванню та розвитку у студентів навичок превентивної діяльності, здатності ефективно виявляти, попереджати та мінімілізувати соціальні ризики в професійній практиці. Визначили завдання, принципи тренінгової програми.

Розробили практичні рекомендації з розвитку навичок превенції у майбутніх фахівців соціальної роботи. Для розвитку навичок превенції у майбутніх фахівців соціальної роботи потрібні такі складові, які дозволяють у подальшому працювати з різною категорією населення, включаючи і таку, яка потребує превентивних заходів: теоретичне обґрунтування превентивної діяльності; формування особистісної готовності до превентивної діяльності, фахівця соціальної роботи; практичні навички превенції використання інтерактивних методів навчання; оцінювання ефективності превентивної підготовки.

ВИСНОВКИ

Таким чином, розвиток навичок превентивної діяльності є актуальним напрямом досліджень в Україні, що охоплює різні сфери суспільного життя — від освіти до безпеки. Це сприяє формуванню фахівців, здатних ефективно реагувати на сучасні виклики та забезпечувати стабільність і розвиток суспільства.

Сучасні соціальні проблеми (насильство, булінг, залежності, правопорушення тощо) потребують не лише реагування, але й активної профілактики. Превенція — ключ до зменшення соціальних ризиків. Недостатній рівень готовності студентів спеціальності «Соціальна робота» до здійснення якісної превентивної діяльності, зумовили вибір теми нашого дослідження.

Готовність майбутніх фахівців-комплексне утворення, що включає мотиваційну, когнітивну та діяльнісні компоненти, а превентивна діяльність – це сукупність заходів, спрямованих на запобігання виникненню негативних соціальних явищ.

Формування готовності до превентивної діяльності є тривалим процесом, який потребує цілеспрямованої підготовки. Комплексний підхід до розвитку цієї готовності підвищує ефективність майбутньої професійної діяльності соціального працівника.

Готовність фахівця соціальної роботи до превентивної діяльності — це не тільки володіння технічними знаннями та навичками, а й глибока внутрішня мотивація, емоційна стабільність, аналітичне мислення й рефлексивність. Саме сукупність цих психологічних компонентів забезпечує ефективну, стійку і результативну превентивну практику.

Особистісно-орієнтований підхід у формуванні готовності майбутніх фахівців соціальної роботи спрямований на розвиток їх професійної самосвідомості, рефлексивних умінь, моральної відповідальності та здатності до самореалізації у сфері допомоги людям.

«Аксеологічний підхід у формуванні готовності до професійної діяльності майбутніх фахівців соціальної сфери акцентує увагу на ціннісному вимірі професії. Його суть полягає в тому, що підготовка фахівця має базуватися на формуванні системи особистісних цінностей, які відповідають професійній діяльності в соціальній сфері: гуманізму, справедливості, толерантності, відповідальності, служіння людині».

Обгрунтували основні етапи розвитку майбутніх фахівців соціальної роботи до професійного саморозвитку: мотиваційно-ціннісний, цільовий, когнітивний, операційно-діяльнісний, рефлексивно-корекційнипй.

Визначили методи превентивної діяльності: інформаційно-просвітницький, психолого-педагогічний, соціально-профілактичний, правовий, організаційно-діяльнісний.

Виокремили також форми превентивної діяльності: індивідуальні, групові, інституційні, масові.

ПЕРЕЛІК ДЖЕРЕЛ ПОСИЛАННЯ

1. Віннікова Л. В. Система підготовки соціальних працівників у вищих навчальних закладах США : дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.05 “Соціальна педагогіка”.Луганський НПУ ім.Т. Шевченка. – Луганськ, 2023. – 217 с.-С.89-99.

2. Гайдук Н. П. Професійна підготовка соціальних працівників до здійснення посередництва (на матеріалах США і Канади): дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти” / Ніна Михайлівна Гайдук; Інститут педагогіки і психології професійної освіти АПН України. – Київ, 2025. – 264 с.-с.65-72.

3.Дубич К. В. Особистісно орієнтоване виховання студентів в умовах її соціокультурного середовища вищого навчального закладу: дис. … канд.пед. наук : 13.00.07.Рівне, 2017. – 267 с.-С.56-60.

4. Дячок Т.П. Підготовка соціальних працівників до наукової діяльності: теорія та практика. Київ. 2022,167с. -С.56-61.

5. Довідник кваліфікаційних характеристик професій працівників.Вип. 80: Соціальні послуги .Краматорськ.Центр продуктивності, 2023. – 74 с.-С.24-28.

6.Житник Н. В. Організаційно-педагогічні умови підготовки спеціалістів економіки у коледжі ІІ рівня акредитації: дис. … канд. пед. наук: 13.00.04 / Кривий Ріг, 2012. – 233 с.-С.23-31.

7. Журавель Т. В. Соціально-педагогічна робота з різними групами клієнтів: програма навчальної дисципліни.Київ.2019. –37 с.-С.6-9.

8.Заверико Н. В. Соціально-педагогічна профілактика правопорушень: навчальна програма курсу.Запоріжжя : ЗНУ, 2017. –10 с.-С.2-6.

9. Звєрєва І. Д. Розробка та впровадження програм з навчання життєвим навичкам: міжнародні і вітчизняні підходи //Практична психологія та соціальна робота. 2024. № 4. С. 53–57.

10. Загайко О. В. Підготовка працівників соціальних служб для середніх, загальноосвітніх навчальних закладів Великої Британії: дис. на здобуття наук.

ступеня канд. пед. наук: 13.00.01 “Загальна педагогіка й історія педагогіки” / Харківський НПУ ім. Г. С. Сковороди. – Харків, 2018. – 263 с.-С.23-30.
11.Ібрагимов Г.І. До питання про технології концентрованого навчання. Харків.2020.-110с.-С.34-38.
12. Конончук А. І. Соціально-педагогічна робота з різними групами населення : навчальна програма.Ніжин : Видавництво НДПУ ім. М. Гоголя, 2014. – 11 с.-С.7-8.
13.Конончук А. І. Технології соціально-педагогічної діяльності:навчальна програма.Ніжин : Видавництво НДПУ ім. М. Гоголя, 2014. – 46 с.-С.12-17.
14.Костюшко Ю. О. Педагогічні умови підготовки майбутнього вчителя до міжособистісної взаємодії в ситуації конфлікту: дис. канд. пед. наук : 13.00.04. Житомир, 2015. – 263 с.-С.113-120.
15.Краснова Н. П. Етика соціально-педагогічної діяльності: навчальна програма курсу / Краснова Н. П. – Луганськ : ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2017. – 13 с.-С.2-6.
16. Кулікова А. Є. Підготовка соціальних працівників до роботи з дітьми та молоддю у вищих навчальних закладах Швеції: автореф. дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук : 13.00.05 “Соціальна педагогіка”.Луганський національний ун-т ім. Тараса Шевченка. – Луганськ, 2019. – 20 с.-С.78-89.
17. Лещук Г. В. Система професійної підготовки фахівців соціальної сфери у Франції: автореф. дис. на здобуття наук.ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти” .ТНПУ ім.Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2019. – 209 с.-С.78-89.
18.Мельничук І. М. Теорія і методика професійної підготовки майбутніх соціальних працівників засобами інтерактивних технологій у вищих навчальних закладах.дис. на здобуття наук. ступеня д-ра. пед. наук: 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти”: захищена 29.09.2011 / І.М. Мельничук ; Тернопільський національний економічний ун-т.; наук. консультант Л.М. Романишина. – Тернопіль, 2021. – 585 с.-С.112-119.

19.Мацкевич Ю. Р. Технології соціально-педагогічної роботи: навчальна програма курсу.Запоріжжя. 2017. – 16 с.-С.8-11.
20.Микитенко Н. О. Професійна підготовка соціальних працівників в університетах Канади: . дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти”; Тернопільський нац. пед. ун-т ім. Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2016. – 224 с.-С.24-32.
21.Освітньо-професійна програма бакалавра за спеціальністю 6.010105 “Соціальна педагогіка” напряму підготовки 0101 “Педагогічна освіта”.Київ : КДПУ імені М. П. Драгоманова, 2019. – С. 3–5.
22.Ольхович О. В. Підготовка соціальних працівників до роботи з біженцями у вищих навчальних закладах США і Канади: дис. на здобуття наук. ступеня канд. пед. наук: 13.00.04 “Теорія та методика професійної освіти. ТНПУ ім.Володимира Гнатюка. – Тернопіль, 2020. – 223. С.80-89.
23.Основи соціальної работи: Підручник.Від. ред. П. Д. Павленок. – Київ. ІНФРА, 2021. – 395 с.-С56-59.
24.Освітньо-професійна програма спеціаліста за спеціальністю 7.010105 “Соціальна педагогіка” напряму підготовки 0101 “Педагогічна освіта” / Луганський національний педагогічний університет імені Тараса Шевченка. – Луганськ : ЛНПУ імені Т. Шевченка, 2018. – С. 2–30.

25.Песоцька О. П. Основи соціально-правового захисту особистості: навчальна програма курсу.Луганськ: ЛНУ імені Тараса Шевченка, 2017. – 34 с.-С.14-17.

26.Петрочко Ж. В. Соціально-правовий захист населення: програма навчальної дисципліни.Київ. -2018. – 38 с.-С.28-34.

27. Поліщук В. А. Теорія і методика професійної підготовки соціальних педагогів в умовах неперервної освіти : автореф. на здобуття наук. ступеня доктора пед. наук : спец. 13.00.04 “Теорія і методика професійної освіти”.Тернопіль, 2016. – 44 с.-С.3-12.

28.Пожидаєва О. В. Педагогічні умови підготовки майбутніх соціальних педагогів до консультативної діяльності. Наукові записки : зб. ст. – 2022. – № 6. – Сер. Психолого-педагогічні науки. – С.133–139.

29. Повідайчик О.С. Реалізація технології диференційованого навчання в процесі науково-дослідницької підготовки магістрів соціальної роботи. Ужгород 2021. С.201–205.

30.Стасюк В. Д. Педагогічні умови професійної підготовки майбутніх економістів у комплексі “школа-вищий заклад освіти”: дис.канд. пед.-С.45-50.

31. Сайтбагина Л.А. Розвиток досліджуваної діяльності студентів ЗВО в умовах проблемно-концентрованого навчання. Київ. 2022. 207с.-С.112-128.

32. Соціальна робота: технологічний аспект: Навчальний посібник / За ред. А. Й. Капської. – К. : Центр навчальної літератури, 2014. – 352 с.-С.300-305.

33. Тюптя Л.Т., Пузіков Д.О. Проектування в соціальній роботі. Наукові записки НаУКМА. Педагогічні, психологічні науки та соціальна робота. 2015. Т. 47. С. 77–84.

34. Фірсов М. В. Теорія соціальної роботи: Навачльний посібник.Миргород: ВЛАДОС, 2021. – 432 с.-С.234-239.

35.Чуба О. Формування критичного мислення як психолого-педагогічна проблема сучасності. Педагогіка і психологія професійної освіти. 2013. Вип. 3. С.202–208.

36 Шендеровський К. С. Управління соціальною роботою з дітьми та молоддю. Менеджмент соціальної служби: навч.-метод. зб. для спеціаліста з соц. роботи системи центрів соц.служб для молоді м. Києва. К., 2022. 158 с.-С.56-57.

37. Штефан Л. А. Становлення та розвиток соціальної педагогіки як науки в Україні (20–90-ті рр. XX ст.): дис. на здобуття наук. ступеня д-ра пед. наук: спец. 13.00.01. Х., 2022. 468 с.-С.34-35.

38. Щербань П. М. Прикладна педагогіка: навч.-метод. посібник. Київ. Вища школа, 2002.-450с.-С.50-51.
39. Ягупов В. В. Педагогіка: навч. посібник для студ. пед. спец. вузів. Київ. Либідь, 2002. 560 с.-С.67-68.
40. Bernard B. Fostering Resiliency in Kids: Protective Factors in the Family, School and Community. Minneapolis: University of Minnesota, 2020. 22 p.
41. Gramzow R., Sedikides C., Panter A., Harris J. Patterns of Self-regulation and Big Five // European Journal of Personality. 2024. № 18. P. 367–385.
42. Henderson N. Fostering resiliency in Children and Youth: Four Basic Steps for Families, Educators, and Other Caring Adults. San Diego, CA: Resiliency in Action, inc, 2019. P. 20–74.
43. Luthar S. S., Brown P. J. Maximizing resilience through divers levels of inquiry: Prevailing paradigms, possibilities, and pri-orities for the future // Development and Psychopathology. 2017. № 19. P. 931–955.

ДОДАТОК А

А Н К Е Т А

«Визначення рівня сформованості готовності до превентивної діяльності майбутніх фахівців соціальної роботи»

№п\п	Твердження	Відповіді
1	Чи можете Ви чітко визначити мотиви і мету своєї майбутньої професійної діяльності?	А) так; Б)ні; В)важко відповісти.
2.	Чи можете Ви визначити мету використання превентивної діяльності під час спілкування з різними категоріями населення?	А) так; Б)ні; В)важко відповісти.
3	Чи вмієте Ви планувати свою майбутню професійну діяльність із використанням принципів превентивної діяльності?	А) так; Б)ні; В)важко відповісти.
4.	Чи вмієте Ви визначати найбільш ефективні технології превентивної освіти?	А) так; Б)ні; В)важко відповісти.
5.	Чи вмієте Ви систематизувати знання з циклу превентивної педагогіки?	А) так; Б)ні; В)важко відповісти.
6.	Чи вмієте Ви проєктувати міжособистісні стосунки?	А) так; Б)ні; В)важко відповісти.
7.	Чи вмієте Ви систематизувати знання з теорії превентивного виховання?	А) так; Б)ні; В)важко відповісти.
8.		А) так;

	Чи вмієте Ви застосовувати принципи превентивної діяльності?	Б)ні; В)важко відповісти.
9.	Чи вмієте Ви організувати пошукову діяльність під час вивчення структурних елементів превентивної діяльності?	А) так; Б)ні; В)важко відповісти.
10	Чи вмієте Ви впроваджувати в свою майбутню діяльність елементи превентивної діяльності?	А) так; Б)ні; В)важко відповісти.
11.	Чи вмієте Ви порівнювати моделі превентивної діяльності?	А) так; Б)ні; В)важко відповісти.
12.	Чи вмієте Ви проектувати свою діяльність із використанням превентивної діяльності?	А) так; Б)ні; В)важко відповісти.

ДОДАТОК Б

Методика « Спрямованість особистості» (Б.Басса)

Інструкція: По кожному з 30 питань оберіть один з варіантів відповідей: А, Б, В.Намагайтесь бути максимально правдивим. Серед варіантів немає «хороших» або «поганих» відповідей. Контролюйте, чи правильно ви записуєте відповіді поруч з тим пунктом, що треба.

1. Найбільше задоволення я отримую від:

А. Схвалення моєї роботи.

Б. Усвідомлення того, що робота виконана добре.

В. Усвідомлення того, що мене оточують друзі.

2. Якби я грав у футбол (волейбол, баскетбол), то я хотів би бути:

А. Тренером, який розробляє тактику гри.

Б. Відомим гравцем.

В. Обраним капітаном команди.

3. На мою думку, кращим педагогом є той, хто:

А. Виявляє інтерес до учнів і до кожного має індивідуальний підхід.

Б. Викликає інтерес до предмету так, що учні з задоволенням поглиблюють знання з цього предмету.

В. Створює в колективі таку атмосферу, у якій ніхто не боїться висловити свою думку.

4. Мені подобається, коли люди:

А. Радіють виконаній роботі.

Б. Із задоволенням працюють у колективі.

В. Намагаються виконати свою роботу краще за інших.

5. Я хотів би, щоб мої друзі:

А. Допомагали людям, коли для цього представляється можливість.

Б. Були вірні і віддані мені.

В. Були розумними та цікавими людьми.

6. Кращими друзями я вважаю тих:

А. З ким складаються гарні взаємостосунки.

Б. На кого завжди можна покластися.

В. Хто може багато досягти у житті.

7. Більш за все я не люблю:

А. Коли у мене щось не виходить.

Б. Коли псуються стосунки з товаришами.

В. Коли мене критикують.

8. На мою думку, гірше за все, коли педагог:

А. Не приховує, що деякі учні йому несимпатичні, насміхається і жартує над ними.

Б. Викликає дух суперництва у колективі.

В. Недостатньо добре знає свій предмет.

9. У дитинстві мені найбільше подобалось:

А. Проводити час із друзями.

Б. Відчуття виконаних справ.

В. Коли мене за що-небудь хвалили.

10. Я хотів би бути схожим на тих, хто:

А. Досягнув успіху в житті.

Б. По-справжньому захоплений своєю справою.

В. Відрізняється дружелюбством і добросердечністю.

11. У першу чергу школа повинна:

А. Навчити розв’язувати завдання, які ставить життя.

Б. Розвивати перш за все індивідуальні здібності учня.

В. Виховувати якості, що допомагають взаємодіяти з людьми.

12. Якби у мене було більше вільного часу, я б охоче використав його:

А. Для спілкування з друзями.

Б. Для відпочинку і розваг.

В. Для своїх улюблених справ та самоосвіти.

13. Найбільших успіхів я досягаю, коли:

А. Працюю з людьми, які мені симпатичні.

Б. У мене цікава робота.

В. Мої зусилля добре винагороджуються.

14. Я люблю, коли:

А. Інші люди мене цінують.

Б. Відчувати задоволення від виконаної роботи.

В. Приємно проводжу час із друзями.

15. Якби про мене вирішили написати в газеті, мені хотілося б, щоб:

А. Розповіли про якусь цікаву справу, пов'язану з навчанням, працею, спортом, у якому мені довелось брати участь.

Б. Написали про мою діяльність.

В. Обов'язково розповіли про колектив, у якому я працюю.

16. Краще за все я навчаюсь, коли викладач:

А. Має до мене індивідуальний підхід.

Б. Вміє викликати в мене інтерес до предмету.

В. Проводить колективні обговорення проблем, що вивчаються.

17. Для мене немає нічого гіршого, ніж:

А. Образа власної гідності.

Б. Невдача при виконанні важливої справи.

В. Втрата друзів.

18. Понад усе я ціную:

А. Успіх.

Б. Можливості гарної спільної роботи.

В. Здоровий практичний розум та кмітливість.

19. Я не люблю людей,

А. Вважають себе гіршими за інших.

Б. Часто сваряться та конфліктують.

В. Заперечують проти всього нового.

20. Приємно, коли:

А. Працюєш над важливою для всіх справою.

Б. Маєш багато друзів.

В. Викликаєш захоплення і всім подобаєшся.

21. На мою думку, керівник у першу чергу має бути:

А. Доступним. Б. Авторитетним. В. Вимогливим.

22. У вільний час я б охоче прочитав книги:

А. Про те, як заводити друзів та підтримувати гарні стосунки з людьми.

Б. Про життя відомих і цікавих людей.

В. Про останні досягнення науки і техніки.

23. Якби у мене були музичні здібності, я б віддав перевагу бути:

А. Диригентом. Б. Композитором. В. Солістом.

24. Мені хотілося б:

А. Придумати цікавий конкурс.

Б. Перемогти у конкурсі.

В. Організувати конкурс та керувати ним.

25. Для мене найважливіше – знати:

А. Що я хочу зробити.

Б. Як досягти мети.

В. Як організувати людей для досягнення мети.

26. Людина має прагнути того, щоб:

А. Інші були задоволені.

Б. Перш за все виконати своє завдання.

В. Їй не можна було дорікнути за виконану роботу.

27. Краще за все я відпочиваю у вільний час:

А. У спілкуванні з друзями.

Б. Переглядаючи розважальні фільми.

В. Займаючись своєю улюбленою справою.

Інтерпретація результатів:

Особистісна спрямованість (Я) – орієнтація на пряме винагородження та задоволення незалежно від роботи та співпрацівників, агресивність у досягненні статусу, владність, схильність до суперництва, дратівливість, тривожність, інтровертованість.

Професійна спрямованість (П) – прагнення за будь-яких умов підтримувати стосунки з людьми, орієнтація на спільну діяльність, але часто на шкоду виконанню конкретних завдань або надання допомоги людям.

Соціальна спрямованість - схвалення, залежність від групи, потреба у прив’язаності та емоційних стосунках з людьми. Зацікавленість у розв’язанніь ділових проблем, виконання роботи як можна краще, орієнтація на ділову співпрацю, здібність відстоювати в інтересах справи власну думку, яка корисна для досягнення обраної мети.

ДОДАТОК В

Методика «Готовність до саморозвитку» Автор: В. Павлов

Опитувальник визначає готовність особистості до саморозвитку.

Інструкція. Прочитайте кожне твердження в завданні, напишіть тільки його номер на листку й оцініть, наскільки це твердження правильне для Вас. Якщо правильне, то проти номера поставте знак «+», неправильно «–». Якщо не можете відповісти, поставте «?». Останню відповідь допускайте тільки в крайньому разі.

Текст опитувальника

1. У мене часто з`являється бажання більше довідатися про себе.
2. Я вважаю, що мені немає необхідності в чомусь змінюватися.
3. Я впевнений у своїх силах.
4. Я вірю, що все задумане мною здійсниться
5. У мене немає бажання знати свої плюси і мінуси.
6. У моїх планах я частіше сподіваюся на удачу, ніж на себе.
7. Я хочу знати, як краще й ефективніше працювати.
8. Я вмію змусити і змінити себе, коли треба.
9. Мої невдачі багато в чому пов’язані з невмінням це робити.
10. Я цікавлюся думкою інших про мої якості і можливості.
11. Мені важко самостійно домогтися задуманого і виховати себе.
12. У будь-якій справі я не боюся помилок і невдач.
13. Мої якості й уміння віповідають вимогам моєї професії.
14. Обставини сильніші за мене, навіть якщо я дуже хочу щось зробити.

Інструкція:Фіксується кількість відповідей, що збігається з «ключем»:

«+» на запитання 1, 2, 3, 4, 7, 8, 9, 10, 12

«-» - на всі інші запитання: 2, 5, 6, 11, 13, 14.

Загальна готовність до саморозвитку розраховується за всією сукупністю відповідей. Кількість збігів може змінюватися від 0 до 14. Величина готовності за параметрами «хочу знати себе» (ХЗС) визначається тільки з урахуванням збігів з відповідями на питання 1, 2, 5, 7, 9, 10, 13.

Максимальне А, Б, В, Г влучання в певний квадрат – Ваш стан у визначений час. Значення готовності знати себе (скорочено ГЗС) може дорівнювати не більше, ніж 7 балів. ХЗС: 1 (+); 2 (+); 5(-); 7 (+); 9 (+); 10 (+); 13 (-)

У такий спосіб Ви визначаєте значення готовності «можу самоудосконалюватися» (МЗС), підраховуючи кількість збігів з твердженнями 3, 4, 6, 8, 11, 12, 14. Максимум – 7 балів. МЗС: 3(+); 4 (+); 6 (-); 8 (+); 11 (-); 12 (+); 14 (-)

Отримані значення перенесіть на графік: по горизонталі відкладіть величину ХЗС, по вертикалі – МЗС. За двома координатами Ви відзначите на графіку точку, в одному з квадратів.

А – «можу самовдосконалюватися», але не хочу знати себе.

Б – «хочу знати себе» і «не можу змінитися».

В – «не хочу знати себе» і «не хочу змінюватися».

Г – «хочу знати себе», але «не можу себе змінити».

ДОДАТОК Г

Тренінгова програма розвитку навичок превенції у майбутніх фахівців соціальної роботи

Пояснювальна записка.Відомо, що життєва компетентність – це знання, вміння, життєвий досвід особистості, її життєтворчі здатності, необхідні для розв`язання життєвих завдань і продуктивного здійснення життя як індивідуального життєвого проекту. Життєва компетентність передбачає свідоме і несвідоме ставлення до виконання особистістю її життєвих і соціальних ролей, що пов'язане з самовдосконаленням індивіда.

Мета тренінгу: формування і розвиток вмінь, навичок і установок ефективного спілкування; зменшення агресивності; зменшення тривожності; подолання комплексів; формування впевненості у собі; формування адекватної самооцінки; розвиток здатності розуміти емоційний стан іншої людини й уміння адекватно висловлювати власний; формування навичок позитивного впливу на інших; формування навичок позитивного світосприйняття;

Завдання тренінгу: підвищити впевненість молоді у сфері міжособистісних стосунків;сприяти усвідомленню проблем у стосунках з оточуючими; розвивати навички й уміння, необхідні для позитивного подолання конфліктних ситуацій.

Програма розрахова на 10 занять, які доречно проводити у тренінговій формі. Одне заняття розраховане на одну академічну годину. Кількість учасників- не більше 12 осіб.

Тематичний план тренінгової програми по розвитку превенції у майбутніх фахівців соціальної роботи

№ п/п	Тема	Форма проведення	Кількість годин
1.	Розвиток саморефлексії.	Психологічні вправи, анкетування, релаксаційна вправа.	1год.
2.	Формування ефективних навичок спілкування.	Психологічні вправи, релаксаційна вправа.	1год.
3.	Формування вміння долати агресію, подолання гніву, страхів, формування позитивної «Я-концепції»	Міні-лекція, психологічні вправи, релаксаційна вправа.	1год.
4.	Формування вміння долати агресію, подолання гніву, страхів,	Вправа-бесіда, релаксаційна вправа, групова проективна методика «мій страх»	1год.

	формування позитивної «Я-концепції»		
5.	Формування вміння долати гнів, знижувати тривожність.	Психологічні вправи, анкетування релаксаційна вправа	1год.
6.	Формування ефективних навичок спілкування в конфліктній ситуації, подолання внутрішніх конфліктів, прийняття власних негативних якостей.	Психологічні вправи, психологічна гра, релаксаційна вправа	1год.
7.	Формування об`єктивної самооцінки, розвиток впевненості у собі, формування правильних норм поведінки.	Психологічні вправи, релаксаційна вправа	1год.
8.	Сприяння розвитку позитивної Я-концепції, розвиток позитивного мислення учасників тренінгу.	Психологічні вправи, психологічна гра	1год.
9.	Сформувати навички толерантної поведінки під час взаємодії з іншими, сформувати навички без оціночного спілкування	Бесіда, проективна методика (малюнок), психологічна вправа	1год.
10.	Розкриття сутності відповідальної поведінки та навчання учасників тренінгу її основним прийомам	Психологічна вправа-гра, мозковий штурм,релаксаційна вправа	1год.

Заняття№ 1

Мета і хід заняття: знайомство ведучого тренінгу з учасниками; знайомство учасників між собою; розповідь про тренінг, його мету і завдання; розробка правил та умов роботи в групі; презентація тематичного плану і програми тренінгу особистісного зростання. Сформувати навички самоаналізу, саморефлексії.

1.Вправа (на знайомство) «Хто я ?Мій девіз у житті».

Молоді пропонують сформулювати та записати свій головний життєвий принцип, «девіз життя», який характеризує їхні життєві установки, позиції. Через 2—3 хв. Учасники представляються: називають своє ім'я чи псевдонім. яким би хотілося, щоб їх називали впродовж усіх занять, та зачитують свій життєвий девіз.

2. Анкетування «Світоглядні орієнтації молоді».

Мета: визначення пріоритетів і цілей у житті.

Молоді необхідно обміркувати в відповіді на запитання:

1.Мої життєві завдання (написати будь-яку мету, що спадає на думку: особисту, сімейну, дружню, спілкування та інші).

2.Чого б ви хотіли досягнути в найближчі роки?

3.Якщо б вам стало відомо, що жити вам залишилося недовго, наприклад, півроку, яку мету ви поставили? Подумайте, чи є щось дуже важливе, що ви не робили і про що потім будете жалкувати?

4.Випишіть з вище перелічених завдань, найбільш важливі для вас (не більше трьох). Після чого необхідно виділити одну - найважливішу для вас.

5.Якими засобами ви могли б досягти своєї мети?

6. Чи потрібна вам мрія? Яке ваше ставлення до мрії? Яка у вас мрія?

3.Вправа : «Який Я!»

Мета: актуалізація "Я-станів" у минулому, сьогоденні і майбутньому, активізація самосвідомості.

Хід заняття:група поділяється на трійки чи четвірки і розсаджується в кола. Дається інструкція: у групі виберіть того, хто буде починати вправу. У колі вам необхідно послідовно обмінюватися висловлюваннями. Починати фразу потрібно з визначених слів, що зараз будуть названі. Вправа буде складатися з трьох серій, починати чи закінчувати які необхідно тільки по команді.

Серія 1. Раніше я...

Серія 2. Насправді я...

Серія 3. Незабаром я …

Після проходження трьох серій група утворює загальне коло й обговорює: що не сподобалося, що сподобалося в цій вправі; що важко було зробити, що легко; у якій серії почували найбільші труднощі; що почували, про що думали коли виконували вправу.

4.*Релаксація «Внутрішній промінь»*

Мета: зняти втому, стабілізувати внутрішній стан.

Сядьте зручно. Уявіть, що всередині вашої голови, виникає світлий промінь, який повільно і послідовно рухається згори вниз. Промінь повільно і поступово освітлює обличчя, шию, плечі, руки теплим, рівнем світлом. Промінь, проходячи вниз, розгладжує зморшки. У вас зникає напруження в голові, розпрямляються зморшки на лобі, опускаються брови, «гаснуть» очі. послаблюється напруження в кутиках губ, опускаються плечі, вивільнюється

шия та груди. Внутрішній промінь формує зовнішність спокійної вільної особи, особи задоволеною собою і своїм життям.

Виконайте вправу кілька разів — згори вниз. Закінчуйте вправу словами: «Я став (стала) новою людиною! Я став (слала) молодим і сильним, спокійним і стабільним! Я все робитиму добре!»

Заняття №2

Мета і хід заняття: знайомство з базовими навичками спілкування; виділення вербальних і невербальних елементів спілкування.

1.Вправа.

Мета: Привітання один з одним,зменшення емоційної напруги.

Привітання "Привіт, ти уявляєш..."

По черзі кожен із учасників, звертаючись до сусіда, з почуттям радості від зустрічі вимовляє: "Привіт, (ім'я), ти уявляєш..." і закінчує фразу, розповідаючи щось смішне, цікаве.

2. Вправа

Мета: ознайомитися з емоціями, вербальне і невербальне спілкування з почуттями, корегування негативного досвіду.

Матеріали: заздалегідь заготовлені картки з назвою почуттів. Це можуть бути смайлики - радість, засмучення, образа, натхнення, страх, задоволення, гнів, замилування, подяка, подив, злість, відраза полегшення, нетерпіння, переляк, зніяковілість.

Хід заняття:вам будуть роздані картки з назвою почуттів. Ознайомтесь з ними, але не показуйте навколишнім. Цей стілець буде постаментом, необхідно піднятися на нього і зобразити "пам'ятник" тому почуттю, що написане у вас на картці. Задача групи - відгадати, "пам'ятник" яке почуття він нагадує. Повинний висловитися кожен член групи. Після завершення цієї частини група розсаджується в коло.

Поясніть, як ви розумієте слова, зазначені у вас на картці? Спробуйте описати, що значать ці якості, у яких життєвих ситуаціях такі емоції можуть виникати. Згадайте які-небудь ситуації з вашого життя, коли у вас виникали ці почуття.

3.Вправа «Співрозмовник»

Мета:сформувати вміння підтримати розмову та зрозуміти опонента.

У центрі групи стоїть один із учасників і намагається зав'язати розмову, а інший - підтримати її або відмовитись від участі. Інші присутні спостерігають і оцінюють його дії.

Обговорення результатів: робляться висновки про те, як краще розпочати розмову в різних життєвих ситуаціях, як її підтримати, як завершити.

4.Рухлива гра «Море хвилюється».

Мета: визначення емоційного стану й передача його невербальними засобами; краще знайомство з учасниками групи; створення позитивного емоційного фону; корекція нетерплячості.

Група обирає ведучого, який повертається спиною до інших і вимовляє слова: «Море хвилюється раз». На рахунок «три» учасники повинні завмерти в незвичайній позі. Ведучий по черзі підходить до кожного учасника гри, включає його й намагається відгадати, кого й у якому емоційному стані він зобразив. Потім кожен гравець сам пояснює, що він хотів зобразити. При цьому група обов'язково аналізує виразні невербальні засоби передачі образу (міміка, погляд, жести, положення тулуба, стиснуті кулаки тощо), оцінює наскільки вдалим був цей вибір. Гра вчить розрізняти й читати емоційний стан інших людей, адекватно передавати свій стан. Гра також коригує нетерплячість, виховує стриманість. Тренеру групи варто звернути увагу на те, яких тварин зображували учасники групи(злих, смішних, великих,малих).

Заняття №3

Мета і хід заняття: зниження агресії, формування вміння долати агресію, подолання гніву, страхів, формування позитивної «Я-концепції».

1.Вправа «Мудрець»

Мета:Вибір найбільш прийнятного способу розрядки гніву й агресивності, корегування негативних емоцій.

Хід заняття: Прослухайте притчу: Жила-була неймовірно люта, отрутна і злісна Змія. Один раз вона зустріла Мудреця і, вразивши його доброті, втратила свою злостивість. Мудрець порадив їй припинити кривдити людей, і Змія вирішила жити простодушно, не причиняючи збитку кому-небудь. Алі як люди довідалися, що Змія не небезпечна, стали кидати в неї камені, тягати за хвіст і знущатися. Це були лихоліття для Змії. Мудрець побачив, що відбувається, і, вислухавши скарги Змії, сказавши: "Дорога, я просив, щоб ти перестала заподіювати людям біль і страждання, але я не говорив, щоб ти ніколи не сичала на людей і не відлякувала їх".

Мораль: немає нічого страшного в тім, щоб сичати на негарну людину чи ворога, показуючи, що ви можете постояти за себеі і знаєте, як протистояти злу. Тільки ви повинні бути обережні і не пускати отруту в дах ворога. Можна навчитися протистояти злу, не заподіюючи зло у відповідь. У процесі нашої роботи ви познайомитеся з різними "нешкідливими" способами розрядки власного гніву й агресивності.

Сідайте зручніше, розслабтеся, глибоко вдихніть 3 - 4 рази і закрийте очі. Уявіть, що ви потрапили на невелику виставку. На ній виставлені фотографії людей, на яких ви розгнівані, котрі викликають у вас злість, котрі вас скривдили чи обійшлися з вами несправедливо. Виберіть одну з їх і зупиниться біля неї. Спробуйте думкою побачити самого собі в цій ситуації. Уявіть, що висловлюєте свої почуття людині, на яку розгнівані. Не стримуйте свої почуття, не соромтеся у вираженнях, кажіть йому все, що хочете. Уявіть, що ви робите цій людині всі, до чого спонукають ваші почуття. Не стримуйте свої дії, робіть вусі, що вам хочеться зробити цій людині.

Якщо ви закінчили вправу, дайте знак - кивніть головою, 3 - 4 рази вдихніть і відкрийте очі.Поділіться з групою своїм досвідом. Що легко, що важко було зробити в цій вправі? Що сподобалося, що не сподобалося? Хто з навколишніх ввійшов у вашу галерею? На кому ви зупинилися? Яку ситуацію

ви уявили? Розповісте про неї. Як змінювався ваш стан у процесі вправи? Чим відрізняються почуття на початку і наприкінці вправи?

2.Вправа «Почуття та емоції»

Мета: вивчення мотивів власного агресивного поводження, вираження емоцій через вербалізацію почуттів.

Хід заняття: Кожний з вас часто бачить наслідки своєї агресії, але не завжди розуміє її мотиви, тобто не може пояснити, чому так відбулося. Наші щирі мотиви чи наміри часто ховаються від нас. Коли ви знайдете причину вашої агресії, визначите мету, якій вона служити, ви, нарешті, навчитеся розуміти її природу.

Розбийтеся на пари і сядьте один напроти одного.Спробуйте думкою повернутися до галереї "негативних" образів. Ви можете звертатися до будь-якого персонажеві. Визначте, що не подобається в цій людині, і проговоріть це уголос вашому партнеру навпроти, начебто він і є та сама людина. Починайте фразу зі слів "У цій людині мені не подобається... ", і закінчуйте словами "…і тому я злюся на неї", "…і тому мені хочеться вилаяти її", "…і тому мені хочеться вдарити її" і т.д.

Після завершення вправи обговорюються труднощі в її виконанні: яким персонажам складніше за все було виразити свої почуття, чи легко було знайти ті, що викликають гнів і агресію. Потім група ділиться своїми почуттями, що виникли в процесі вправи.

3.Вправа «Усмішка»

Мета: навчитися знімати скутість обличчя за допомогою усмішки, підтримувати усмішкою, бажати добра навколишнім; створити і підтримувати позитивний емоційний фон; усувати страхи.

Коуч-тренеру варто пояснити молоді значення усмішки у житті та самопочутті людини. Напруження м'язів не тільки відображає, а й формує поганий настрій, утому, негативні емоції. Мають бути напруженими тільки ті м'язи, що необхідні, всі інші повинні бути розслабленими. Цілком розслаблена людина стирає всі негативні емоції. Усміхайтеся! За серйозного виразу обличчя напружені 17 м'язів, в усмішці - 7. Фізіологічний сміх - це вібрація й масаж, що знімають напруження. Усмішка покращить настрій вам і навколишнім, для усмішки шукайте приводу, провокуйте усмішку.

Усі учасники групи беруться за руки і дарують один одному усмішки: кожен учасник повертається до свого сусіда праворуч або ліворуч і, побажавши йому чогось гарного, усміхається. Той у свою чергу посміхається наступному сусідові і т.д.

Керівник групи цікавиться враженнями молоді від заняття, дякує групі за роботу й запрошує на наступну зустріч.